

D E 3
MUNDI CREATIONE

Ac
FABRICA

Liber.

Prolegomenon Fabricæ mundi

Caput primum.

Intentio totius Cosmographiæ.

AXIOMA est omni menti opificium huius mundanæ machinæ aliquomodo inspicienti, Deum ipsius autorem immensæ potentia, sapientiæ & bonitatis esse, ac de potentia quidem dubitare est impossibile, ei qui ex nihilo conditum, non æternam eius materiam crediderit. De sapientia vero & bonitate si cui nondum plene apparet, necdum considerato ornatu & laudatissima, exquisitissima, sapientissimaque dispositione fabricæ, is nobiscum eam perscrutetur, donec ipsa met operis vnde quaque (quatenus ex ipso Dei verbo, & manifesta rerum experientia licet) perspecti contemplatio persuadeat. Id enim molimur, dum Cosmographiam tradimus, ut ex mirabili omnium rerum in vnum Dei finem concordia, & ex imperscrutabili in compositione providentia, infinita Dei sapientia, & inexhausta eius bonitas conspiciantur, quo ad venerandam eius maiestatem, colendam amplectendamque; eius diuitem bonitatem, perpetuo feramur. Affulgeat lux eius intellectu nostro, & mentem ad veram hanc sapientiam dirigat. Itaque immensa illa Dei bonitas suam intra se gloriam, præ nimia exuberantis fecunditatis parturitione, continere non poteris, hominem voluit creare, cui suam gloriam communicaret, quem cum sua sapientia corpore amicum, qualem videmus & prima eius creatio exhibet, conciperet, mundum hunc quem contemplandum suscepimus, & partes eius ad hominis sic constituti, vsu necessarias, in eum quem videbimus ordinem, naturam & proportionem, iuxta ideam eius ab æterno conceptam, per omnipotentiam suam condidit atque digessit. Primus igitur finis operum Dei, primaque intentio est, communicare gloriam suam, proxima hominis creatio, tertia reliqui mundi dispositio, postremus hic intentionis scopus in initium operis, à cuius primo exordio mundi descriptionem auspicari oportet eum, qui vtiliter ipsam ad philosophiam extendere volet.

Solent curiosi homines interrogare, quid fecerit Deus antequam mundum conderet, quomodo & ubi tum erat, cum nullus esset locus ac tempus, cur non multis seculis prius orbem condiderit, cur hominem non ita perfecit ut labi nequiret. Huiusmodi temerarijs parumque argutis quæstionibus facile respondebit, qui æternæ Triadis cognitionem (quanta ex sacris literis & opificio ipsius acquiri potest) habuerit, ac temporis & loci veras definitiones collegerit. Veruntamen non est digna talium hominum insulsa & irreligiosa proteruita, cui respondeatur, religio enim est de occultis Dei iudicijs & consilijs, quæ ad abditam eius & inscrutabilem sapientiam & maiestatem pertinent inuestigare latius, quàm nobis verbo suo dignatus est reuelare, & de ijs quæ extra & ante mundum, quæque supra hominum sunt captum disputare, summa temeritas est & stultitia, cum enim opiniones tantum, non scientias gignant, non possunt sapientiam adferre, sed citius exoticas doctrinas, quæ veritatem rerum labefactant, inducere. Quamobrem satis sit nobis, à rebus aut sensu, aut certa historia notis, rerum verarum scientiam petere, non opinabilium, quorum non est scientia, sic enim non aberrabimus, si modo iusto ordine progrediamur

Prolegomenon Fabricæ mundi

Caput secundum.

De Deo omnium principio & effectuore secundum Platonicos.

Plancherrime Platonici ex communiione specierum, quæ in rebus perspicitur, & ordine earum ad vnum ipsum primum omnium principium ascenderunt, hoc est (ut Pauli filium sequamur) e ordinatissima rerum omnium dispositione & harmonia providentiam aliquam circa res ipsas existere utcumque perspicientes, dum eas alicuius opera esse intelligerent, ac proinde ad creationem earum meditantem atque asserendam pertraherentur, eò peruenerunt. Verum cum ab vno illo ad opera ipsa descendere vellent, in modo & ordine creationis hallucinati sunt. Primum quod ponant, intellectum siue mentem mundi fabricatorem, extra ipsum vnum, & plane ab hoc distinctum atque aliud. Deinde quod materiam, cum ipsam simpliciter ab omni forma separent, intelligant nullius Idææ progeniæ esse

a 2 Ideas

CREATIONIS MVNDI

Idea enim species sunt siue formæ, quæ non nisi formas generare possunt, ac proinde increatam quoque ipsam & æternam necessario intelligant. Hic error inde natus est, quod materiam susceptibilem tantum formarum crediderunt, ac nullam cum formis naturæ communionem habere, ideoque in ipsa formarum semina esse, & ex potentia eius per opificem posse educi, ne per somnium quidem semel cogitarunt, unde & perpetuum aliquod formale principium extra materiam constituere coacti sunt. Idem & extra Vnum, diuersumque ab illo constituere hac ratione inducti sunt, quod cum Vnum illud & primum omnium principium, nimis ad viuum ab omni entis natura & conditione rescarent ac spoliarent, perperam metuentes ne compositum quid illud faciant, aliud extra Vnum quæsiuerunt rerum principium, ab vno quidem genitum, sed distinctum tamen essentia, & naturæ proprietate à quo solo tantumquam patre primum & immediate rerum formatrix virtus, & exemplar opificij mundani esset ac dependeret, cuius doctrinæ vestigia insequutus Valentinus alia insuper deliramenta addidit, etiam modum commentus quo Vnum, quod Proarchen & Bythum vocat ad generationem Mentis processerit, & per intermedias deinceps generationes, aliquot tandem ad materiæ & rerum omnium creationem deducens, nec non prodigiosam Pythagoræ philosophiam intermiscens, quem sequuti discipuli nihilo fanius docuerunt, vbique plus quam Anilibus fabulis veritatem conspurcantes & obscurantes. Sed cum horum insania sua fatuitate exhiberetur, ad Platoniorum potius theologiam & mundi originem respiciendum est, quæ, quod præ omnium gentilium philosophia diuina sit, & maxime ad veritatem Mosaicæ traditionis accedere videatur, facilius abducere à recta & sacra philosophia potest. Quapropter eius summam breuissime proponentes, veram rei ex adytis scripturæ & naturæ narrationem opponemus, hanc rationibus consequenter confirmaturi, illam verò vbi erronea est, reprobaturi, ne sub specie sacræ theologiæ, per inanem philosophiam ad latentem falsitatem fascinentur oculi intellectus nostri, & à veritate rerum abducamur, simul quoque vt innotescat omnibus nullam fuisse vnquam tam sanctam apud ethnicos sciam, nullum tam ardens studium, nulla adeo præclara ingenia, quæ ipsam veritatem rerum sua industria assequi potuerint, postquam qui religiosissimi omnium fuerunt Platonici, & ipsi longe aberrarunt, & cæteris longissime aberrandi materiam dederunt, ac proinde gratias agamus vni soli Deo, qui & principium, & creator, & animator, & conseruator, & finis opificij mundani est, quod mundi veram fabricam, principium & fontem vniuersæ philosophiæ ac veritatis, nobis dignatus sit per Mosen & Prophetas alios reuelare.

Vnum
siue Bonum.

Itaque Platoniorum theologiæ hæc summa est, Vnum, Mentem, & Animam, quæ in fabulis nominantur Cælum, Saturnus, Iuppiter, tria in diuinis ponunt principia, ordine se inuicem consequentia. Primum omnium, quod ipsis est Deus primus & summus, Vnum vocant, propter simplicissimam simplicitatem, & Bonum, propter exuberantissimam fecunditatem ad generationem, & sui communicationem procliuam. Hoc scribunt nec ens esse, nec essentiam, nec intellectum, nec bonum adiectiuè, nec intelligere ne seipsum quidem, nec viuere, nec moueri, sed super omnia hæc esse, hoc est fontem & principium esse entis & essentiæ, intellectus & intelligentiæ, vitæ ac motus, & omnium quæ præter ipsum primum omnium & supremum principium cogitari possunt. Rursum nihil in se habere, & diuersum esse ab omnibus, in seipso consistere nec misceri sequentibus, adesse tamen omnibus, & omnia ab illo contineri, similiter vbique esse, & tamen nusquam, hoc est nullius loci indigum esse, nec etiam intrinsecus neque extrinsecus, finitum siue determinatum esse, esse autem omnium potestatem, & quidem omnium potentiarum potestatem maximam, non tamen omnia esse, sed super omnia.

Mens.

Hoc Vnum siue Bonum sua exuberantia parturiens, non cogitatione ad hoc annuente, neque consilio aliquo, neque voluntate decernente, neque villo pacto motum, sed manens in habitu proprio, ex ipsa sibi insita perfectione, comitante intrinsecus actu potentiali, siue efficaci potestate, radium creat & effundit eo fere modo, quo sol idem & immotus manens lumen circumfundit, qui radius quatenus ex illo manente statim hoc existit, ens efficitur, quatenus vero naturaliter ad suum parentem conuertitur & quasi mouetur fit viuens, unde corroboratus & potestate impletus ac perfectus ex eadè per semet ditescit intelligentia, & fit Mens, & Intellectus, tum patrem suum ipsum respiciendo, tum se in se conuersus, intelligens. Quia porro dum sese inspicit potestatis suæ conscius, quantum illa valeat, in qua nimirum vigeat virtus essentiarum omnium genitrix, ipse sibi essentiam suam hæcenus indefinitam atque indeterminatam definit, ac veluti explicat, non aciem intendendo, aut cogitatu discurrendo, quasi qui querat quod nondum habet, aut scire studeat quod ipsum latet, sed vnicò vigilique perpetuo suæ intelligentiæ actu, actu inquam suæ essentiæ intimo, potestatem suam semper inspicendo, & quæ sine adhibita intelligentia latuissent determinatè cognoscendo, sic inquam Ideas siue species omnium rerum formatrices, quas intelligibiles vocant Deos, intelligendo concipit, ac quodammodo gignit, distinctas quidem formali ratione, sed essentia adhuc easdem, & veluti multa vnum existentes, non inquam vnū & multa, sed vnum multa, vt vult Parmenides, propter minus numerosam vnitatem in mente, quam quæ est in anima, atque vt intellectus est plenus potestate vna ab Vno accepta, ita pariter plenus Idearum siue formarum omnium, vnum cum illis idemque manet, omnia in hoc entia existens, eaque vera, quia immutabilia & æterna, quæ protinus vt à se & in se genita sunt, tanquam Saturnus quidam absorber nec sinit apud Rheam enutrir, hoc est non sinit in materiam & naturam rerum caducarum labi, sed in se omnia indissolubiler, & impartibiliter complectitur & seruat, & in vno quodam omnia possidet, omnibus etiam & vbique præsens, non tamen in illis, sed illa, in ipso sunt, vt ab eo dependentia & in eo consistentia. Et cum sit Intellectus vnum multa, hoc est vnum quidem existens in se toto, & in essentiæ identitate, siue vnitatem impartibile, at secundum partes semper simul & intro manentes, alteritate tantum

PROLEGOMENA.

tum quadam in seipso distinctus, non est circa sequentia entia partibilis, sed perpetuo secum manens veluti & Vnum in sequentia non distribuitur. Non enim secundum alteritatem illam suam internam in multa distinctim effunditur, sed vnum tantum secundum rationes feminales, iam actu & essentialiter simul multa existens, procreat, Animam videlicet, de qua mox dicemus. Hunc Intellectum vocant. Magnum Deum, & secundum Deum, quinetiam non aliquem, sed omnem Deum, à quo videlicet vt primo & omni ente solo, immediate omnia entia, ac proinde omnes Dei essentiam suam sortiuntur. Vocant & verbum Dei, & actum productum ipsius Boni & item imaginem Dei, quod genitoris bonitatem pragnante vbertate & gignendi propensione pro viribus imitetur, quas vires cum à genitore accipiat, vsque adeo illi cohaeret, vt alteritate quadam solum videatur ab eo discretus. Et Plato Ideam quoque vocat, quod exemplar vnamque indiuisam omnium speciem in sua essentia comprehendat. Vocat & causam mundi artificem, quod primum ens factus, omnium deinceps entium parens sit.

Huius Mentis progenies est Anima mundi, tertius Deus, non aliter inde egressus quam illa ex Vno, est enim ipsa Mentis verbum, est lumen Mente mundi fabricatore effusum, est actus & quidem tota extra productus & vita viuificans inferiora, quemadmodum intellectus hanc viuificat, ipse ad Vnum conuersione viuificatus; & quemadmodum Ens ad genitorem suum respiciens, Intellectus euadit, ita & Anima Mentem intuens, Ratio fit ipsius Intellectus, lumen atque vestigium, semper inde dependens, & inde quidem illi coniuncta, inde vero inferiora comprehendens, vnum & multa simul existens secundum Parmenidem: Vnum quidem, quia sub vna communi essentia intellectuali rationes omnium formarum suscipit, atque impletur, dum in patrem Intellectum respicit: & simul quoque multa, quia dum in se conuertitur, rationes feminales omnium formarum singulatim concipit, & ordine enumerat, ac praenimia fecunditate parturiendo, intus incalescens ipsa animat, iisque ad generandas in Materia formas, videlicet ad creandum sensum in animalibus, naturam vegetatricem in plantis, motum in caelestibus corporibus, & quicquid praeterea est, quod ad ordinem, speciem, naturam, proportionem, & motum rerum pertinet, motus initium praestat. Itaque sic in sua essentia constituta anima, cum vt Vnum & Intellectus, ipsa quoque vbique sit, & in omnibus adsit, non potest non singula in hoc mundo visibili ordinare, disponere, vegetare, animare, & vnumquodque ad proprium suum esse & formam, veluti incubando perducere, verum non vt Mens in se manet impartibilis, sed egreditur quodammodo ad singula corpora, illisque alio quolibet loco aliter insinuat, videlicet secundum cuiusque Speciei rationem, non quidem in partes à se mutuo diuisas distributa. Tota enim & secundum substantiam essentiamque pariter omnem indiuisa, vbique & in singula simul est, sed per feminales & specificas rationes, quae multa & variae sunt, alibi aliter suas vires exercendo operatur, & sui similitudine, videlicet species in rebus facit. Quare tametsi in sua essentia, vna & simul multa sit, & per huiusmodi seminalium & specificarum rationum diuersum influxum fiat diuisibilis, non tamen propria ad diuisionem necessitate hoc fit, vt quae tota secum perpetuo manet, sed quia corpora diuisibilitate propria indiuisibiliter eam accipere nequeunt, vt partitio haec corporum non Anima passio sit, ac necessitas.

Anima.

Haec tria in diuinis principia, hoc quo narrari modo Platonici describunt, ac primum quidem eorum non concedunt, aut actum esse alicuius (vt neque debet) aut aliquam actionem habere, esse tamen potentiale, id est actus proferendi potestatem, retenta Vnius simplicitate concedunt. Intellectum autem actum esse ab vno emanantem. Animam quoque actum ipsius intellectus, & vtrumlibet horum differente ab illo à quo effluxit. Maius item ac melius esse quod gignit, illo quod à se gignitur, id eoque Intellectum minorem ac deteriolem Vno esse, meliorem autem ac Maiorem Anima, & similiter Animam speciebus à se productis. Haec fere sententia est vniuersae Platoniorum theologiae, cui hanc sequentem verioreni opponimus.

Prolegomenon Fabricae mundi
Caput tertium.

Vera de Deo eiusque Trinitate, ex scripturae adytis confessio.

Vnum nobis Deum, sub tribus hypostasibus distinctis, at non à se mutuo diuisis & separatis, proponit verbum Dei, quarum qualibet suas habet proprietates, quibus à reliquis distinguitur. Sunt autem Pater, Logos siue Filius, & Spiritus sanctus, ideo vnum existentes, non quia vnius sunt essentia, vt homo homini, sed quia vna numero sunt essentia, quippe cum à se mutuo sint inseparabiles, totaque essentia Patris latens, velut aeterna generatione in Logon eradiet, ita vt Logos sit lucidus character & expressa Patris essentia, eademque essentia à Patre per Logon in vniuersum mundum splendeat, qui splendor Spiritus sanctus existit, vna est omnium trium deitas, omnipotentia, virtus, sapientia, bonitas voluntas, nec modo tria vilo modo dici possunt, quum vna numero sit omnium vis & potestas, & actio, vt Logos ipse nos docet Iohan. 17. sic Patrem alloquens: Mea omnia tua sunt, & tua mea. Item Pater in me manens ipse facit opera. Iohan. 14. & Ioh. 5. Pater meus vsque modo operatur, & ego operor. Per Spiritum sanctum quoque Patrem & Logon omnia operari passim in scripturis sanctis patet. Et Sap. 1. dicitur Spiritus sanctus orbem terrarum repleuisse, ita vt omnium trium sit vna communis operatio, sed secundum personalem proprietatem, aliter à Patre, aliter à Filio, aliter à Spiritu sancto procedens. Itaque non tres Deos, neque tria rerum principia ponimus, quemadmodum Plato, sed vnum indiuisum

nifum, secundum se totum ubiq; præfens, ex quo per quod, & in quod creata sunt omnia, existens quidem sub triplici ratione, sed in identitate essentiæ, distinctum quidem in tres subsistentias siue personas, sed neque essentiæ differentes, & à se mutuo diuisas, neque consequenter ordine minores aut deteriores, vt Platonici volunt, sed per omnia æquales diuinitate, æternitate, potentia & efficacia, quarum singulari essentiæ proprietates, non magis nec minus vnius, quam alterius, sed æquè omnium ad cuiusvis rei creationem necessaria est. In omni enim opere faciendo, tria hæc operanti requiruntur, potentia siue principium actus in terni, actus internus siue operis conceptio & dispositio, & actus egrediens. Quemadmodum in igne principium caloris est natura siue forma ignis, actus illius est calor internus. Actio siue egrediens actus est calor inde emanans. Et in anima est principium & potentia motiua, est dispositio siue voluntas ad mouendum, est denique motus ipse.

Quoniam vero neque fortuito neque per ignorantiam modum tentando & inquirendo, neque insipienter Deus hunc mundum condidit, sed summa prudentia & sapientia, negari non potest ipsum ab æterno exemplar quoddam determinatum futuri mundi, & ideas operum singulas concepisse, verum non in Logo eas inchoamus, vt Plato, sed in Logi parente, cum omnia quæ habet filius à Patre habeat, quamobrem in Patre velut seminariam rationem mundi ponimus, in filio vegetantem vim, in Spiritu sancto vim productricem & animatricem, quæ cum illo ex Patre procedens, & per Filium effusa in opus progreditur. Igitur Spiritus in Deo exuberans omnipotentem inexhaustamque venam Patris exuscitat, & immensam fecunditatem Filij, veluti ad germinandum prouocat, atque per eius Spiritus viuificam spirationem Pater mundum seminali ratione & modo concipit, conceptum Logo tradit vt pote qui Patrem ad amissim exprimit, ex filio iam actu producitur mundus, non producitur autem nisi mediante Spiritu tanquam vehiculo, per quod mundus in partes suas diffunditur, & in singulis iuxta propriam cuiusque ideam animatur, comitatur item Spiritus opificium per omnia semper, vt quod ipse imprægnante actiuitate conceptum & viuifica motione formatum, eadem etiam conseruari debet, non autem sic comitatur singula vt in partes diuidatur, sed eo modo indiuisibiliter, quò recte Platonici animam mundi singulis adesse pronunciant. Neque etiam pars eorum sit, vt propria eiusque anima aut forma euadat, sed totus secum & per omnia manens, præfens, & ab omnibus diuersus ac separatus, omnia semel ex potentia Patris per Actum Filij in suam quæque essentiæ & speciem format ex materiæ essentiæ gradatim perficiendo, iuxta exemplaris rationem, & omnia deinceps iuxta legem à Patre conceptam struat.

FABRICÆ MVNDI

Caput primum.

De sapientia Creatoris.

COSMO graphiam tandem beneuole Lector aggressurus, vt tam diuinam & grauem speculationem decet, omnes animi vires impendere necessarium fuit, vt rerum creatarum omnium species & ordinem ob oculos ponerem, quo ad contemplationem vniuersi & sapientiam fabricæ mundi lectorem adducerem. Scriptum est enim psalmo 103. & 24. Omnia in sapientia fecisti. Est autem sapientia, causas & fines rerum cognoscere, quæ nusquam melius quam ex mundi fabrica ordinatissima, & secundum causas ordine annotatas à sapientissimo architecto deducta, cognosci potest. Vt enim creando naturam singulis indidit, ita etiam mox iniunctum officium præstiterunt, & ad consummationem rerum vsque præstabant. Quapropter nihil satius est, quam eius opificium, prout ab ipso autore factum est, & dictante Spiritu sancto, à Mose fidei in toto eius domo scriptum est, peruestigare & rimari omnibus ingenij viribus. Neque enim hic facile errabimus in causis rerum assignandis, cum naturæ leges primas & præcipuas vulgo notas contemplabimur, & similes inde effectus deducemus. Sic nihil certius est, quam graua omnia deorsum ferri, leuia sursum, nullum motum in rectum infinitum esse. Ex crasso quod subtilius est, euaporare, vnde in centrum colligi graua, mundum sphericum esse, & omnium partium eius ordinem, & subtilitatis ac nobilitatis differentiam colligimus. Ex ordine rerum & causis finibusque demonstratis, Philosophorum veterum errores circa principia rerum & circa naturas facile deprehendemus & conuincemus, vt veritas inconcussa stabiliatur in hominum animis, & non amplius fluctuent opinionum veritate, & ambiguis rationibus quoquo modo persuasibilibus seducantur. Sic mira panduntur in caelestium corporum situ & natura, quæ hæcenus non satis inquisita nec explorata fuerunt. Sic multa in elementis hæcenus desiderantur, quæ diligenti studio & arte à doctis viris indagari possent, adhibita ad mundi fabricam doctorum virorum per diuersa regna sparsorum, obseruatione & obseruandorum lege. Sic de incremento, decremento, & fluxu maris admirando, & causis eorum aliquid tandem certi indagaretur. Sic de nauigandi arte, in qua adhuc quædam non exigua desiderantur, latius inquireretur. Sic tandem vniuersa geographia, magno Principum & totius orbis commodo absolueretur, quæ vsque adeo est necessaria, vt neque mercatores ad nobilissimas ditissimasque regiones accessum habeant, vt cum gentibus vndiq; contractent, & Christianis omnes terras familiares faciant, neque Principes de suis ditionibus aliquid certi & solidi statuere possint, nisi operose & parum fidelibus subinde ministris, quia defunt tabulæ, oculati totius ditionis & situum testes. Ego ante annos aliquot huius operis initium feci à regionibus in nostra hac parte desideratissimis, quibus nunc Septentrionalium ac

um ac Sarmaticarum tabularum primum nostræ Geographiæ totum præpono, eo proposito, ut totum tandem orbem per tomos describendo absoluam, quod (Domino vitam & sanitatem tribuente) pro viribus conabor.

FABRICÆ MVNDI

Caput secundum.

De principio creationis & de creata materia.

Primus Dies incipit.

PAULO ante Mosis ætatem natus fuit Saturnus, & ante illum alij gentium Dij, qui cum rerum naturalium studiosi, variorum dogmatum essent inuentores, multas proculdubio hæreses induxerunt, quæ postea inter philosophos de principijs rerum disputantes, plurimum inter se differentes sectas prodixerunt. Itaque veram de ijsdem principijs enarrationem instituens Moses, illorum erroribus ipsam antiquissimam veritatem opponit, eosque redarguit, cum ab ipsa omnium rerum materia (de qua in primis mendacissimè ex suo cerebro loquebantur) inchoans, totamque mundi fabricam absoluens, sic cap. 2. & 4. dicit. Istæ sunt generationes cæli & terræ, &c. non illæ, quas insana hominum deliria somniant. Hucusque Mosi textum prosequemur, singula, quantum nobis dederit Dominus, expendendo. **IN PRINCIPIO** inquit, hoc est, cum nihil adhuc creaturæ esset, sed iam primum creationem inchoare statuisset diuina maiestas, determinatis consilijs & legibus, in primo inquam puncto aut momento existentia rerum, qui nihil adhuc rei est, sed initium tantum rerum, omni rei aut existentia conditione carens, in illo, inquam, momento temporis cœpit creare, & deinceps **CREAVIT DEVS**, nulla præhabita materia, ex immensa & incomprehensibilissima potentia sua, informem, rudem, & indigestam massam, ex qua omnia deinceps mundi membra & partes deduxit. In hac materia creatione, ut in sequentibus omnibus, tria concurrere necesse fuit, potentia paternæ fecunditatem, actuosam prægnantemque Logi potentiam, & fecundificam, impregnantem viuificamque vim Spiritus sancti. Ex potentia enim Dei, tanquam seminaria ratione, per fecundificam vim Spiritus sancti, materia initium existentia hauriens, à potentia actiua Dei per impregnantem vim Spiritus sancti, tanquam foetus in utero formata & in esse deducta, à potentia denique viuifica & educitrice Dei exclusa, & in propatulum educata est. Sic vnus idemque Deus omnipotens in triplicitatis suæ vigore ex nihilo, sine villo assumpto subiecto, materiam omnium creandorum concepit, formauit & in lucem protulit, non prius operante patre, deinde Logo, postremo Spiritu sancto, sed simul indissunctim, indefinenter conspirantibus & cooperantibus ipsis in vnitæ essentia diuina. Illud: **IN PRINCIPIO**: sic intelligendum esse ut exposuimus, testis est Esdras lib. 4. cap. 6. sic dicens: O domine loquutus es ab initio creaturæ tuæ, dicens fiat, &c. Enimvero per hoc quod dicit ab initio creaturæ satis indicat, initium siue principium illud non de filio Dei, sed de primo creationis momento dici, id conuincente cum præpositione ab, tunc constructione vocum: initio: & creaturæ. Nam ut quis vocem: loquutus es, cum: creaturæ coniungat, res ipsa reclamatur, nec dum existente creaturæ, cui Deus loquatur. De autoritate porro quarti li. Esdræ non est quod ambigamus, cum perspicuum fiat, epitomen esse 70. libror. Esdræ, quos Picus Mirandulanus in apologia questionum se legisse testatur, annotatis etiam similibus plane rerum argumentis, cum ijs quæ hoc Esdræ compendio tractantur. Et veritas prophetiarum hoc libro contentarum, ac partim iam completarum, Spiritu sancto dictante primarium opus scriptum esse conuincat. Præterea cum (ut iam dixi) ex proposito contra gentes scribat, Moses, initium mundo ponens, non potest hic aliter principium intelligi, quam nos interpretati sumus, nam si in filio creasse dicat (quanquam & hoc verum est) nec aliud velit, vnde sumetur argumentum contra mundi aut materia æternitatem, quum & ipsum principium sit æternum? omnino ergo de principio temporali loquitur Moses.

Per **CAELVM & TERRAM** hic non intelligit duo distincta, & differentia corpora quæ hodie cæli & terræ nominibus significantur, nondum enim cælum, nondum terra extitit iuxta propriam formam, sed cælum secundo die factum est, terra demum tertio die discretis aquis apparuit, & reliquæ mundi partes deinceps ordine ex massa primum creata educuntur. Intelligit ergo per cælum & terram metonymicè primam illam informem massam, ex qua cælum terraque formata sunt. Ad gentiles ipsi sermo est, quibus hoc cælum & hanc terram quæ videmus, iam olim à Deo creata esse, quemadmodum dicturus est, testatur, vriturque nominibus rebusque notissimis, quo ad principium illorum cogitationes hominum conuertat. Voluit enim Moses deliramenta philosophorum, & falsam de æternitate mundi & materia doctrinam, hominum animis eximere, quo Deo suam gloriam restitueret, ut cap. 2. & 4. emphaticè admodum indicat. Quod porro cælum & terram metonymicè pro eorum materia sumat, postulant sequentia epitheta: **THOHV & BOHV**, quæ eidem massæ primum creatæ tribuit, quod fuerit informis, vasta, inanis, solitaria, & vacua, eaque epitheta iam non cælo & terræ, sed terræ tantum adiungit, sic lectorem à contemplatione perfectorum corporum, ad primam ipsorum materiam retrahens, neque vero iam terram ipsam in sua forma intelligit verum ipsum chaos indigestum & informe, terræ tamen vocabulo vtens, quia terræ quam cælo similis viciniorque conditione erat. Quin & terræ vocabulum tandem rejicit, dum massam hanc describere pergit, vocatque **THEOM**, id est abyssum.

abyssum. Ita sensim contemplantis mentem omni determinata rerum specie exutam, ad primam cæli terræque materiam contemplandam cogit. Porro in abyssi vocabulo aliqualem huius primæ materiæ formam indicat, nimirum quod fuerit materia liquida & fluxilis, & quidem sine fundo, ut quæ per omnia sibi similis & æqualis fuit, quemadmodum aqua aquæ, lutum luto. Iob item cap. 38. v. 38. prima hæc materia APHAR appellatur, hoc est limus, quem Deus initia rerum in solidam terram compegit, Græcis etiam vetustissimis ἄρα hoc est limus dicitur prima omnium rerum materia. Et item chaos à χῶς quod fusilis sit, quæ illius forma procul omni dubio à primis Hebreorum patribus & Mose ad illos peruenit, mundoque innotuit. Limus igitur erat & fusilis materia moles illa primum à Deo creata, non diuersarum naturarum, sed vnus simplicis indiuisæ substantiæ & formæ, habens in se virtutem seminariam terrestris formæ & aquæ & cælestis, omniumque, quæ ex ea massa formaturus erat Deus.

FABRICÆ MVNDI

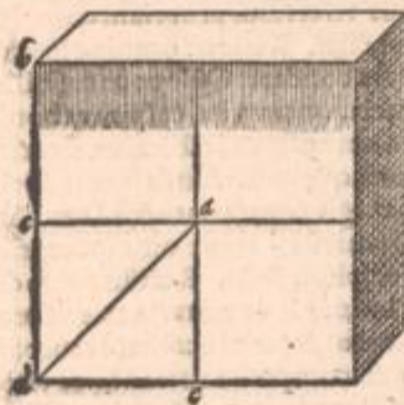
Caput tertium.

Ad quid creatum sit hoc chaos, & de eius fundamento, ac forma.

JAM quid ex hoc chao Deus intenderit facere, nunc postquam facta sunt omnia, facile intelligimus omnes, nimirum ut illud diuidat formetque in tot rerum species, quot ad mundi Oeconomiam sibi ab æterno propositam necessarias esse nouit, & singulis suam vim & legem naturalem semel indat ac stabiliat, ut immutabilis ad terminum vsque rerum omnium præconstitutum permaneat. Porro cum solius hominis causa crearet reliqua, eiusque seruitio manciparet omnia, donec decursu temporis constituti genus humanum ad cæleste domicilium transferret, ut diuinus Paulus Rom. 8. eleganter disserit, tali ordine prudentissimus architectus eadem creauit & constituit, ut subordinatis obsequijs, & consentientissima harmonia omnia homini inferirent. Quæ harmonia in eo primum consistit, ut superiores causæ in inferiores principatum gerant, & effectus omnes à summis causis per medias atque imas progrediantur. Deinde & in eo, ut rerum omnium ad se mutuo iuxta causarum & effectuum consequentiam sit inclinatio & veluti amor quidam, quo inferiora respiciunt superiora, tanquam beneficia, & superiora vicissim inferiora, quo aliquid iis conferant. His duabus naturæ conditionibus fit, ut quantum vis contraria & dissidentia in imis rerum speciebus reperiantur, tamen in ordine quæque suo arctissime cohæreant, & in prima causa tanquam centro concurrentes, iustum seruitium Deo creatori atque homini præstent, adeoque omnia inter se, iuxta proprium quæque officium consentiant. Sed de his postea latius. Illud in præsentia admonendus es lector, ut in rerum creatione diligenter obserues quo ordine, ex quibus, & quo modo, quibusque medijs singula effecerit Deus, sic discas quid in omni oeconomia naturæ sit prius, quid posterius, quæ operum sint causæ, quæ singulorum generationes, proinde & rerum diffinitiones, & naturas, sympathias & antipathias, differentias in fortitudine & debilitate, nobilitate & ignobilitate, longauitate & corruptibilitate, aliaque plurima cognosces. Quicquid enim de natura rerum disputari potest, ab earum generatione, & primæ creationis ordine dependet. Qui potest capere capiat, difficilia quidem indagata sunt multa, veruntamen & multa intentiore animi speculatione consequi licet, præcipue si Spiritus sancti inuocato lumine, gloriam Deo ex suo opificio studeas excitare. Multo hic alia naturalium rerum principia, multo alium naturæ operantis ordinem obseruabis quam à gentilibus philosophis est traditum, quippe suo pre ingenio hæc mundi primordia, eo quo nobis à Mose sunt tradita modo, percipere erat impossibile. Ad rectum curriculi nostri tramitem redeamus. Creato chao accurate cogitandum est, quid primum in eo fecerit Deus. Ante omnia fixus illi locus erat necessarius, vides enim grauissimum omnium corporum esse terram, cui hæc massa conditione viciniore longe erat quam cælo. Quod si fixum non accepisset locum, facile intelligis in infinitum prolapsuram fuisse, grauitate nimirum semper motum urgente. Atqui ut rerum principium hic obiter admonerem, obserua Deum ab vltimo & crassissimo elemento, ab inertissimo & informi penè suam creationem inchoare, & paulatim ad altiora, nobiliora, diuinioraque ascendere, obserua item, à solidiore & firmiore corpore initium facere, ut quæ ad vitam & perfectionem creaturarum pertinentia paranda erant, quæ fluxa & mobilia sunt omnia, ut inquam talia omnia firmum haberent subiectum, in quo colligarentur, fierentque stabilia. Terræ ergo & chao locum assignauit punctum vnum in medio vacui, in quo conquiesceret, nec cum nacta vltius motum intenderet. Hoc totius naturæ longe admirandissimum est miraculum, omnem intellectum & fidem excedens nisi astrorum ambitus, & orbis terræ circumnavigatio id ita esse conuincerent, quis enim alioqui credere queat tantum pondus in medio ambentis cæli pendulum hære, & consistere posse? Et licet veritas fidem extorqueat, quis intelligat sine sustentaculo tantam tamque ponderosam molem ibi stare & conquiescere posse? quis fundamentum hic vllum, vbi nihil quod sustineat occurrit, cogitare potest? Merito igitur Iobum in amaritudine doloris sui secum disceptantem iubet Deus, si intelligentiam habeat, quod sit terræ fundamentum dicere, Iob. 38. v. 4. Imperscrutabilis hic est Dei sapientia & incomparabilis potentia, neque vllam huius fundamenti rationem excogitare est possibile, nisi solam Dei voluntatem, quæ abscondita in ipso rationes & causas sequitur, cuique omnia absolute obediunt. Ut voluit ita factum est, voluntas eius materiam ad omnia fabricanda & formanda idoneam exprimit, voluntas eius ex vno vnus formæ corpore, plura diuersarum formarum fingit, Voluntas eius corpora ex corporibus, formas ex formis deducen-

do, quod iners & nulla actiuitate peditum est, paulatim in vegetam vim & efficaciam, in vitam, in motum, in sensum, & in intellectum deducit, & quod maximum est, omnia quæ creat ita inter se consentientia, mutuo amore & vinculo connexa, & in idem conspirantia, sola voluntatis impressione facit, vt naturalis illis quidam fiat affectus & inclinatio ad prosequendum officium, quod ipsis ex harmonico idearum in mente diuina consensu, per voluntatem creantis impressum est. Sic chaos, & grauissimum in primis quod in illo est terra, ex impressione voluntatis Dei, punctum in vacuo designatum appetit, eo que quodam veluti desiderio sua grauitate se mouet, donec æqualiter ex omni parte id nactum conquiescat, reliqua mundi suis veluti humeris ferens & sustentans. Est igitur hec terra, & proinde chai natura, ac cum reliquis postea creaturis sympathia, vt se omnibus subijciat in sede sibi assignata, in centro mundi, & circum centrum proxime firma conquiescat, reliquaque omnia sustentet, & vt est imperfectissima, à superioribus benedictionem & adiumentum appetat, ad pariendum quæ illi mandata sunt. In hoc igitur puncto necessario conquiescit chaos, quoniam hoc illi Deus sedem quietis, & terminum motus grauitatis constituit, quam legem ac metam transgredi nec potest, nec optat: quandoquidem Deus dixit & facta sunt, ea natura hæc sympathia illi à domino indita est, tanquam ad omnium specierum & indiuiduorum sustentationem necessaria. Ideo Psalm. 103. dicit Dauid. Fundauit terram super bases suas, ne moueat se in sæculum & in sæculum. Et Psalm. 135. v. 6. Firmauit aut extendit terram super aquas. Quia vero hoc chaos mater est omnium, non solum inferiorum corporum, sed & caelestium, omniumque quæ creata sunt, vt audiemus, non est dubitandum quin elementa omnia calique omnes ad summum vsque, matris suæ indolem, alia plus, alia minus referant, ac pondus aliquod obtineant, quo ad medium inclinentur, sympathiamque suam, tum ad terram, tum inter se mutuo incubatione & contactu, ac veluti sensu exercent.

Porro & hoc experientia docet, quæ pondere prævalent, ea natura velocius, propiusque ad centrum mundi, sedem inquam grauium accedere. Hinc certissima ordinis ratio in vniuerso nascitur, vt quæ leuiora sunt ac subtiliora, superiorem locum obtineant. Neque hoc solum, verum etiam chai totiusque mundi spherica figura inde ortum habet, quippe cum chai materia fluxilis esset, & ibi per omnia similis, æquali vndeque virtute & facilitate, ad punctum illum quietis pondere suo ferebatur, ita vt extrema eius omnia æqualiter à centro distarent, & ex omni parte centri in æquilibrio consisteret. Si enim eius extrema inæqualiter à centro distitissent, plus ponderis centro ex vna aliqua parte incubisset quam in alia, vt si in cubo a sit centrum, b. c. d. e. sint extrema. ex a autem spectes b. aut d. angulum & c. in medio latere, longior multo est linea d. a. quam linea c. a. aut e. a. multo plus itaque ponderis habet materia quæ secundum a. b. aut d. a. lineam centro incumbit, quam quæ secundum c. a. aut e. a. Vincet igitur d. a. pondus, & c. a. atque e. a. sursum protrudet cadendo donec c. d. e. simul in æquilibrio, hoc est æqualiter à centro consistant, materia existente liquida & fluxili. Necessario igitur chaos in æquilibrio sub figura spherica consistit. Et erat alioqui talis figura sola mundo

conueniens, postquam superiora perfectioraque corpora, terram iuuanda generationis causa perpetua circumuolutione erant ambitura. Iohannes de Sacrobusco & ceteri mathematici terræ spherica figuram, ex apparentibus quibusdam accidentibus comprobant, sed præclarior multo est ex ipso fonte, ex causis, inquam, vnum quodque demonstrare, hoc enim tramite solida scientia incedit. Inuentum hunc punctum ex iam demonstratis, constat centrum mundi & grauitatis, aut quietis grauium vocandum esse. Vocant autem phisici ipsum infimum omnium, reliqua vero superiora, & motum ad medium dicunt deorsum fieri, à medio vero sursum, idque optimo iure, quod supremum merito dici debeat, id quod perfectissimum est, & reliquis aliquid præstantioris naturæ conferre potest, infimum vero quod longissime ab illo, & loco & conditione distat.

FABRICÆ MVNDI

Caput quartum.

De natura & forma chai siue primæ materie.

Chaos hoc principio creatum omnium rerum quæ à Deo facta sunt fuisse principium materiale, luce clarius ostendit Moses, dum omnia ex eodem sex dierum opera deducit. Et prima eius propositio perspicue conuincit, nihil prius hac materia à Deo creatum esse, alioqui enim non recte principium creationis in ea constituisset. Quum igitur post hanc materiam, & ex eadem facta sint omnia, ad originem naturæ recte peruestigandam, & naturalis philosophiæ principia iuxta veritatem constituenda, summè necessarium est, qualis hæc prima fuerit materia diligentissime considerare. Multis se modis torserunt gentiles philosophi in materiæ consideratione, esse illam negare non sunt ausi, & tamen ens esse minime concesserunt, aiunt nec quantitatem nec qualitatem esse, neque has in se

b i habere

habere, quinimo ita omni qualitate & forma spoliant, vt tanquam meram priuationem malam ad turpem esse testantur, eoque nonnulli progressi sunt impudentiæ & temeritatis, vt Deum in edomanda materia, ipsaque formis subiicienda laborasse dicant. Quid quæso insultius, quid magis probrosum in Dei omnipotentiam dici potuit? annon qui formas multo materia nobiliores aliunde (vt illi volunt) efficere & inducere potuit, etiam materiam ad omne opus sibi obsequentiissimâ creare valuit? Sed hæc est mentis humanæ caligo & cæcitas, vt sine ductu verbi Dei, nihil quod à sensibus est remotum, & diuinam habet originem recte & certo assequi queat. Quin etiam summa est insania, profundissima naturæ mysteria, primam inquam eius originem, & abyssum extremam consiliorum & operum Dei, ex suo cerebro metiri & perquirere velle. Natura docere nos potest ex materia creata esse omnia, at quis materiæ illius modum & conditiones nusquam neque verbo Dei, neque vllò naturæ vestigio indicatas, imo manifesto Dei verbo contrarias, pro oraculis obtrudere audeat? Materiam primam ita omni forma omni que entis conditione & specie priuant, vt quo modo in se ipsa subsistere possit, dici nequeat. At Moses disertis verbis eam terram, aquam & abyssum nominat, priusquam supra concreatam formam noua aliqua species illi inducta fuisset, & Ecclesiastes cap. 3. v. 20. vocat A P H A R, id est Limum. Ex quibus eam iam ab initio speciem aliquam terræ & aquæ, proinde & magnitudinem ac pondus habuisse, fit manifestum. Sed dicit aliquis, philosophos distinguendarum rerum causâ materiam per se, formam item per se, considerare, quo magis perspicue causas rerum à qualitatibus & formis, non à materia dependentes, & generationem productionem que specierum, quæ formæ ad materiam accessu fit, doceant. Recte id quidem, & nos qualitates ac formas actiuas esse, & specierum generatrices asserimus, non nudatam hæc materiæ, sed in duobus interim illi grauissime peccant: primum in eo quod ab extremis perfectissimis que formis ad primam omnium, quæcunque cogitari potest, ascendentes omnes pariter à materia seingunt, & tanquam accessorias aliundeque inductas habent, ita vt nudam ad extremum materiam relinquant, cum iuxta veram specierum productionem à Mose descriptam, supra chai in formam à Mose indicatam, non liceat ascendere, hoc enim cum primum fuerit rerum initium, & in illud postremo resoluantur omnia, iuxta Ecclesiastem cap. 3. quo vltius illud circumcidendo poterant ascendere, quum id compositum esse docere nequeant? Secundo in eo grauius adhuc peccant, quod formam omnem ita alienam à materia faciunt, vt nullam in illa seminariam vim aut radiculam habere concedant, sed primum sui initium aliunde extra materiam accepisse volunt, cui nos aduersamur, cum ex mundi genesi, & testimonijs diuinis constet, primam materiam suam formam, & qualitatem ac quantitatem habuisse, & ex eius forma reliquorum formas natas esse. Præterea absurdum plane est & à Deo alienum, aliquid informe & sine omni virtute ac qualitate creare, tum ratione instituti sui, tum ratione omnipotentis & maiestatis suæ. Instituti, quia cum omnia hominis seruitio destinaret, quorsum iners spectabit mater, quæ nec ipsa aliquid per se potest, nec receptat qualitates & virtutes intendere, quin potius obtundere valebit. Nam si receptis qualitatibus aliquid conferre dicas contradictoria simul asseris, materiam, nec quantitatem, nec qualitatem aliquam esse, nec eam in suis visceribus propriam completi, & tamen aliqua virtute dotatam esse, quippe quæ operis aliquid præstat. Ratione omnipotentis & maiestatis suæ minime Deo conuenit, in formam omnino materiam condere. Quippe cum sit ille forma formarum omnium formatrix, mera lux, mera virtus & efficacia, mera vita, & spirans bonitas, quomodo poterit inane & mortuum aliquid parere, qui ad vitam omne suum institutum direxit. Qui hominem ad suam imaginem creare concepit, quomodo à mortuo & inerti fundamento incipiet, & ex eo hominem formabit, quo nihil Deo dissimilius, imo magis contrarium & à Deo alienum esse potest? Iniuriam ergo Deo optimo maximo facit, & illius maiestati atque omnipotentis detrahit, qui tam excellentis & incomparabilis operis tam vile principium facit. Rectius paulo de materia prima sensisse videntur Empedocles & Anaxagoras, quos Plotinus li. de materia, ca. 7. reprehendit. Non enim Empedocles materiam ita in infinitum circumcidebat, & omni qualitate exuebat, sed cum experientia disceret omnia corpora in elementa resolui, vnde composita fuerant, nec vltiorem resolutionem deprehenderet, destitit altius materiæ principium indagare, nescius prioris materiæ vnde elementa nata essent. Quod vero illi obiicit Plotinus elementorum corruptionem, locum non habet, etenim non corumpuntur elementa, sed mixturæ tantum, quarum putrefactione & resolutione elementa repurgantur, & suæ integritati restituuntur. Anaxagoras autem proxime ad chai naturam accedens, misturam quandam aquosam primam asseruit esse materiam, in mixtura quidem errans, sed forte quia iustum non suppeditabat nomen, similitudine rei proxima illam describere voluit, nimirum ab antiquissima traditione edoctus, primam rerum omnium materiam Apha, & ἄψα fuisse. Addidit hanc ipsam materiam, non aptitudinem passiuam tantum ad omnia, vt alij volunt habere, vt nimirum aliunde inductas formas reciperet, sed ipsam actu (non expresso siue actuali, verum potenciali intellige) in se suam essentia omnes formas omnesque species continere. In quo profecto parum admodum à veritate aberrabat, vt in progressu patebit, verum si speciem à materia formari voluit, vt dicere videtur Plotinus, in eo certe errauit, neque enim imperfectum perfectius producere potest, sed ipsum perficiente eget. Vt autem omnis ethnicorum somnii, veram de materia prima doctrinam consequamur, primum quid de ea sentiendum iudicem, compendio dicam, & in processu ex verbo Dei & perceptibilis naturæ cum illo consensu probabo. Sic igitur res habet.

Et

Ex quolibet quidlibet facere solus naturæ dominus, Deus omnipotens potest, de quo Matth. 3. & Luc. 3. sic testatur Iohannes Baptista. Potens est Deus, de lapidibus istis suscitare filios ipsi Abrahæ. Et qui sine omni subiecta materia mundum hunc creare potuit, multo magis ex quolibet quidlibet etiam in momento fecerit. Rationem tamen & normam quam naturæ indidit, ipse in creando sequutus est, ut videbimus. Natura autem semel à Deo ordinata & constituta, non quidlibet ex quolibet efficit, sed ex materia quæ illi quod intendit natura proximior est, hoc ipsum procreat. Hæc enim illius infinita est providentia, Sic non ex lapide triticum gignit, sed ex succo terreo & aqueo, nec ignem ex aqua suscitatur, sed ex oleo, magisque ex sulphure. Qualitas ergo accommodata ijs quæ generantur, in materia requiritur, atque hanc videmus in vniuersum naturæ semel à Deo constituta legem, ut nihil ex nihilo gignatur, neque ex contrariè affecta, aut ad generationem inidonea materia.

Omnis operatio naturæ in contrariè affectam materiam, atque inidoneam est violenta, minus tamen in inidoneam quam in contrariè affectam. Porro quod vim patitur a moto agente, ad suam genium redit, nisi diuturniore actione victum paulatim in agentis naturam pertrahatur. Violenta est igitur omnis generatio in materiam, si illam sine omni qualitate & naturali affectu, quibus ad gignendum inclinari possit, esse dicamus. Porro ad generationem & continuationem specierum ac multiplicationem, necessarius est rerum inter se consensus & sympathia, ut 5. capite dictum est, & in mundi oiconomia hoc passim manifestissime est perspicere: oportuit igitur materiam ex qua aliquid generaretur sibi propriam naturam & conditionem habere, quæ ad intentam speciem ex ipsa generandam esset idonea.

Hæc eadem natura, si ex prima creatione radicem in materia prima nullo modo habuisset, quomodo potuisset ad officium, ad quod destinauit Deus omnia (nimirum ad seruiendum in hominis usum) inclinari? quæ potuisset vnquam rerum inter se sympathia nasci? quam agnosci & obseruari à nobis vsque adeo est necessarium, ut Spiritus sanctus, qui omnia creata in hunc usum sustinet, & dirigit, per Paulum Rom. 8. nobis eam uolenter & ampliter describat, cum magnitudinem incomparabilem gloriæ, quæ reuelabitur erga nos ex hoc creaturarum seruitio demonstrat, dicens Etenim sollicita creaturæ expectatio expectat ut palam fiant filij Dei, hoc est suum officium sibi à Deo iniunctum alacriter prosequitur, homines in hac vita sollicitè sustentans, cum desiderio ut salui fiant, & ad Deum creatorem suum adducantur. Quod si, inquit, hoc creaturæ seruitium in malis frustra fiat, & sit inane, tamen huic vanitati non volens se subijcit, hoc est, non perinde illi est, bonis ne an malis seruiat, sed quantum in se est præscriptum officium præstat in gloriam Dei, & salutem hominum. Veruntamen illam huic vanitati subiecit Deus, ut nimirum etiã malis, licet frustra, seruiat, non simpliciter tamen, sed sub spe, si forte palpent benignitatem & benevolentiam Dei, ac conuertantur. Et ut inuitè malis seruiuisse illam doceat, addit eam ab hac seruitute liberandam esse, in libertatem quæ cedat in gloriam filiorum Dei, ad quam perpetuo aspirant, nimirum cum Christus dominus noster & naturæ, præcisa vltiore propagatione humani generis, fideles suos in gloriam Dei patris adducet. Vides hic manifestissime, quanta sit rerum omnium inter se & cum homine sympathia, quam ex materia plane informi omnisque qualitatibus & affectibus experte, fieri est impossibile. Atqui dices mihi ex ethnicorum philosophia, Deum creatæ materiæ postea induxisse formam aliquam, ex qua deinceps generatio & propagatio sit facta. Et quorsum quæso secundo loco, secundaque operatione fecit, quod primo primaque creatione poterat? annon æquè principio materiam in sua natura idoneè qualificatam dare poterat, atque postea inducta, idque per vim qualitate? Rursus an potest is qui totus forma virtus, actusque perfectissimus, potentissimus, optimusque est, & ipsa boni origo ac fons, aliquid omnino informe & ab omni affectu actioneque alienissimum, procreare.

Iam præcipuum opus suum hominem voluit Deus ad suam imaginem creare, quomodo enim aliqui in dissimilitudine potuisset gloria Dei frui? Dissimilia dissimilibus non afficiuntur, sed ab ijs abhorret. Similitudo igitur ad Deum requirebatur in homine magna, prout multum gloriæ Dei particeps esse debebat. Atqui sacræ literæ testantur, vniuersam Dei gloriam sanctis patefactum iri, & nos illi similes fore, quia videbimus eum sicuti est. Maxima igitur hominis cum Deo similitudo erit in futura vita, cuius excellentia initia in creatione illum accepisse, ex Genesi testatissimum est, quippe à creationis suæ initio cum Deo versari, ei que in omni obedientia seruire, in hoc mundo debebat, donec in similitudine Dei sibi concreata adoleceret, & extremam perfectionem in cælis reciperet.

Cum igitur homo ad imaginem Dei creatus sit, etiam reliquæ creaturæ, ut cum homine cui seruituræ erant iustam haberent sympathiam, aliquid similitudinis cum Deo in ipsa creatione nactæ sunt. Quin etiam & prima materia chaos ipsum, ex quo omnia, pariterque homo creata sunt, aliquam ad suum conditorem similitudinem habere debuit, absurdum enim erat, ut dixi, fontem bonorum omnium Deum, mali aliquid, & qui totus, vita & virtus viuifica est, stupidum & sine omni qualitate atque affectu corpus creare, quod mox resingendum esset, ut creandis rerum speciebus, & homini ipsi conuenire posset. Nam & cuiusque artificis opus, industriam, prudentiam, & animi ipsius studium præ se fert, quanto magis Dei intentionem & imaginem aliquam ipsius opera referunt. Qui ergo ita naturam formauit & constituit à principio, ut non nisi ex idoneè qualificata materia generationem faciat, etiam primas rerum species ex idoneo ad hoc chao, creauit & eduxit.

Concludimus ergo, chaos fuisse primam omnium rerum materiam, habentem in sua essentia omnium qualitatum & formarum semen, naturam, inquam, vnam simplicem & incompositam, in tot qualitatum & formarum species deducibilem & distribuibilem, quot nunc in vniuersa natura extant. Fuisse item creatori suo in eo simile, quod quemadmodum Deus pater principium est totius deitatis, in se occulte habens omnia quæ in Logo filio actu expressa, & per spiritum sanctum effusa, & creaturis communicata sunt, ita etiam chaos omnes rerum formas, substantias, & qualitates, latenter cundum potentiam seminariam & radicalem in suis visceribus intimaque essentia complexum fuisse, quæ inde à creatore educæta, perfectæ & in species distributæ actu egrediente homini seruiunt. Et quemadmodum in Deo Patre idearum multitudo, non vt multa, sed sub vnitæte simplici comprehensa, per creationem extra Deum in singulas deducitur species: ita chaos sub vna simplici & incomposita natura per creationem in tot substantias & species diducitur & perficitur, quot in mundi corpore & oiconomia requirebantur. Et quemadmodum substantia Dei incomposita est, non constans materia & forma, sed vna indiuisibilis, etiam cogitatione, essentia: ita & materiæ primæ siue chæi substantia incomposita est, non constans materia & forma aliunde introducta, aut de nouo in ipsa creata, sed est vna simplex essentia vnico actu ab vno simplici ente Deo creata, & substantia vitalis, vitaque siue forma substantialis, siue substantia essentialis, & essentia substantialis (aut quomodocunque vnitas materiæ & formæ exprimi potest) existens, in hoc tamen præ cæteris differentijs maximè à Deo distans, quod corporea & crassa sit, finita actu, virtute & potentia, principium tantum tenue horum existens, & diuisibilis in differentes substantias, etiam vsque ad contraria, non quidem immediatè, sed per intermedios progenitura gradus. Hanc primæ materiæ vnitætem haud rectè per omnia diuiserunt veteres philosophi, quasi duo diuersa & incommunicantia essent rerum principia, materia & forma. In ijs quidem quæ generantur, aliquid intellectui lucis adfert talis distinctio, dum materiam ex qua aliquid fit, & formam inducendam ac nondum existentem seiunctim (vt ibi res postulat) speculamur, verum cum id in prima materia, & extra casum generationis facimus, materiam plane informem & inanem concipimus, & à veris naturalibus principijs aberramus.

Est itaque chaos in ijs quæ creata sunt & extra Deum, ens entium, forma formarum, substantia substantiarum, non actu, sed potentia, eaque non extranea, sed intranea, materiam & initium formæ præstans, omnibus tanquam mater, verum opificæ Deo primum, deinde virtute specifica à Deo instituta, ea formante perficiente & ad partum preparante. Hanc de materia prima & chæo sententiam, ex creatione mundi & indubitata rerum experientia, confirmari videbimus.

FABRICÆ MVNDI

Caput quintum.

De erroneo & vero idearum intellectu.

QVia vero ex sinistro idearum & formarum intellectu ac consideratione, multa traduntur à philosophis absurda, perplexæ quæstiones & disceptationes, oriuntur, & verus operationum naturæ ordo obscuratur, altius idearum & formarum conditio ac natura peruestiganda nobis erat, quoniam falso nitentes fundamento nos ipsos fallamus, & pro vera scientia meras opiniones, atque etiam inepta deliria constituamus. Cum formas aliunde in materiam deduci volunt philosophi, aliud & distinctum à materia principium illis assignant, nimirum ideam quandam æternam ex qua fluant illæ, & materiæ adiungantur, ita vt ens vnumquodque non simplex sit, sed ex diuersis & separatis atque incommunicantibus, materia & forma compositum, proinde nec in essentia similitudinis aliquid, nec sympathiæ inter se quicquam ante compositionem materia & forma habuerint. Notum ac tritum fati est, bonum quemque artificem ante operis suæ fabricam ideam quandam concipere, cuius intuitu illud inchoet atque perficiat, verum multa inter operandum subinde incidunt, quæ præter conceptum exemplar addat dematue, & si plures idem specie opus aggrediantur, tot erunt differentiæ, quot artifices. Non igitur extra hominem idea est aliqua, tale exemplar in illius intellectum instillans atque formans, sed ipse pro sui intellectus perspicuitate, proque rerum cognitione, siue vera siue erronea, quam nactus est, & pro rationis suæ iudicio illud fingit, & ex accidente per experientiam aut aliunde meliore cognitione refingit. Deus item, vt per se sapientissimus, potentissimus, peritissimusque mundi architectus, non nisi optima exquisitissimaque ratione condidit omnia, quamobrem & ideam suo operi conuenientissimam concepisse necessarium est. Non enim est sapientis aliquid sine iusto ordine, modo & ratione facere, enimvero quæ sic fiunt fortuito ac temerè fiunt, nec boni speciem certò promittere possunt. At vero hanc condendi operis ideam, non ex rerum præcognitione & præscitu & ratiocinatione ac meditatione tanquam exemplari aliquo collegit vt homo: ipse enim cum per se & sine omni mentis motu, alteratione, inspectione & auscultatione sit omniscius, omnipotens, omnia rerum principia, media, fines, modos, conditiones, numerum, proportionem, habitudines, & quicquid visibilium inuisibiliumque existit, in virtute essentia suæ præsentia & conspecta & ponderata habens, tam absolutus, inquam, artifex ex intimo centro & fonte essentia suæ hanc

hanc ideam increatam & in omnia reluctantem habet & possidet ab æterno. Estque hæc idea vnica & simplex, quemadmodum essentia Dei vnica & simplex est, sed fecunditate veluti generationis & propagationis in ramos formarum, & specierum omnium procedens, iuxta creationis in vnica hominis specie institutum & scopum. Quarecum creationem rerum intimè contemplari voles, & earum affinitatem sympathiamque rectè indagare desideras, quo ordine vnum quodque, & ex quo creetur, quoque modo species in speciem transeat, tota mentis acie & viribus est contemplandum, inde enim creaturæ singulorum & seruitutis ordo, quo ad hominem pertingunt, innotescunt.

Iam hanc ideam extra Dei substantiam & essentiam collocare nullo modo licet, est enim ipsi Deo propriissime propria, nulli alteri præter Deum communicabilis, quemadmodum essentia ipsius nulli alteri quam Deo competit, nisi cum quibusdam insanire lubeat, qui omnia ex essentia Dei genita, & veluti particulas eius esse, ideoque animas omnium ad ipsum redituras somniant. Cum igitur ab essentia Dei sit inseparabilis hæc idea, nefas est aliquod formarum & specierum primum principium, præterquam in Deo cogitare. Quod si quis ideas extra Deum ponat, non erunt hæc primæ ideas, sed secundariæ, à prima illa, quæ in Deo est, creatæ, quæ cum extra res à philosophis collocantur, & cum materia coire, resque ipsas & species compositas constituere dicuntur, quid aliud sit quam quod sufficienti omnium conditori, minister adhibetur qui omnia formet? quali per se immediate id nequiuisset ille, aut dedignatus esset efficere, qui tanto erga opus suum accensus est amore, vt deleteretur esse cum filiis hominum. Prouerb. 8. Et si informem, inertem, & per omnia impotentem, nulliusque qualitatis materiam per se creasse concedamus eum, qui totus virtus, & ad nobilissimos effectus pregnans omnipotensque efficacia est, cur digniores nobilioresque materia formas per alienas ministrasque ideas creasse dicemus? An non est hoc gloriam creatoris attenuare? An vero & materiam per secundas ideas conditam voles? quæ quæso eius quod nihil est, & ab omni essentia nudum, idea fingi potest? Ideas enim formas formarum effectrices esse volunt, Quod si has secundas ideas, non in primum tantum creatorem rerum, sed in perpetuam specierum propagationem factas quis asserat, quæ erit differentia propagationis à prima rei constitutione? nonne vtrobiusque species forma in materiam inducta componetur? Si igitur primum hominem creauit Deus, & idem creationis opus in singulis deinceps hominibus repetitur, quomodo septimo die & deinceps à creando cessasse dicitur Deus, Genes. 2. ver. 2. vt tanquam hæretici è cætu fidelium explosi fuerunt, qui angelos mundi creatores affirmabant, non minus hi tales erunt qui ideas extra Deum positas species rerum constituere dicunt, sunt enim & tales ideæ creaturæ non minus quam angeli. Ad hæc accedit quod antea dixi, speciem & materiam si separata & incommunicanti constituas (vt necesse est cum materiam plane informem, eamque cum forma iunctam, compositum non simplex reddere statuis) fieri non potest, vt sit vlla materiæ ad formam inclinatio aut appetitus, aut vlla sympathia, quæ ex differenti similitudine nascitur. Multæ ex ideis à Deo & rebus separatis intricatæ & merè inutiles quæstiones oriuntur, quas vtcunque solueris nunquam veritatem creationis generationisque attinges, proinde nec de naturæ origine, potentia, sympathia, certi aliquid statuere poteris.

Dicimus ergo vnam esse vniuersam ideam in Deo essentialiter residentem, quæ est omnimoda ratio omnium eorum quæ Deus condere voluit iuxta infinitam eius sapientiam, & voluntatem disposita & destinata, eamque ideam, actu externo in opificio mundi speciatim expressam, atque in eodem actu expresso naturaliter per generationem species in multa indiuidua multiplicari & propagari, sine vlla extra Deum cooperante Idea, quippe in primo cuiusque speciei actu expresso impressus est character ideæ illius speciei in Deo existentis, ex qua impressione deinceps ad suæ speciei propagationem inclinatur. Illam etiam ideam, siue rationem omnium, vtpote internum actum essentiæ Dei esse analogum ipsi essentiæ dicimus, proinde & creaturas, quæ eiusdem ideæ sunt imagines, ad Dei substantiam & essentiam aliqualem analogiam habere. Vnde altissima trinitatis mysteria, veluti per transennam de longe elucet, & aduersus omnes de Trinitate hæreses, catholica doctrina insigniter illustrari, & vtcunque dissectis tenebris perspicua magis reddi poterit, si quis inuocato Spiritu sancto, creaturæ ad creatorem analogiam pio zelo pro viribus perscrutetur. Quia vero rationes particulares in vniuersali illa idea, per mutæ dependentiæ nexum & perpetuam harmoniam in consonantissimam melodiam excitantur, creaturales etiam rationes in vnam symphoniam vtcunq; coire est necesse, iuxta similitudinem aliquam, non autem proportionem, quia finiti ad infinitum nulla est proportio. Ex hac quoque creaturarum symphonia, siue in natura & officio consensu & concordia, sequitur sympathia, quæ propter creationis scopum erat necessaria. Quæ hætenus de materia & forma, de speciebus & earum ministerio ac sympathia partim dicta, partim etiam demonstrata sunt, in creationis historia manifestius elucet & probabuntur, eodem igitur redeamus.

FABRICÆ MVNDI

Caput sextum.

De tempore inchoatæ creationis.

b 3 Cum

Cum Dens creare inciperet nondum erant astra, nondum illorum motus, nondum igitur tempus erit iuxta physicorum definitionem, & tamen tenebrosum illud interuallum, quod lucem præcessit, pro parte diei computatur, & nox ac vespera vocatur vers. 5. & cum luce sequente, vsq; dum cecidit illa, diem naturalem sequentibus æqualem constituit. Mensuratur igitur à Deo æternum illud spacium, per prius posteri usque iuxta partium magnitudinem, nec est vlla cum physicorum tempore differentia, præterquam quod mensurari non potest, nisi comparatione mensuræ ex creatione mutuo acceptæ, neque enim illa mundum præcedens æternitas, annos, menses, dies, aut simile aliquid accidens, quo mensurari posset, habuit. Quid si vero tempus physicorum mensurari non possit, an propterea desinet esse tempus? mensuratio est accidens temporis, definire illud non potest. Quicquid esse dinoscitur, communis enim intellectus id ostendit, dum nemo est, qui quod nunquam est, esse fateatur, & quod est aliquando, esse non contendat, ac proinde quod est, id aliquamdiu, siue aliquo tempore esse non dubitet. Et communis est sententia: quod nullo tempore est, & quod nusquam est, hoc non esse. Impossibile enim est, essentiam alicuius sine circumstantia temporis & loci concipere. Proinde ad euitandum flexiloquos captiososq; sermones, & inanes fantasias multas, quas ex temporis & loci definitionibus hætenus vsitatis, fallaces sophistæ intellectui tanquam densas nebulas, effundunt, præstat in ipsas temporis & loci substantias, siue malis dici, essentias, animum intendere, & rationes earum si exprimere nequeas, cum desint apta vocabula, similitudine tamen aliqua concepta speculari. Sic tempus cogitabis extensionem quandam durationis, inter prius & posterius esse, quam post mundi creationem constantes immutabilesque mensuræ, videlicet astrorum motus, exquisitissimè mensurant, ante conditum vero mundum, licet tales mensuræ defuerunt, non tamen desijt esse tempus, & si iam illud mensurare speculatio aliqua postulet, cogitatione mensuras huius nostri poris, quantum ad extensiones earum attinet, partibus illius æterni applicabimus. Vt si æternitatem Dei aliquomodo declarare velimus, dicemus illum mille seculis (extensione inquam tanta) ante conditum mundum fuisse, & supra hæc rursus mille, & ulterius mille, ac deinceps superius sine fine. Sic communis intellectus æternitatis partes aliquousque metitur, & quid opus est hic argutis tergiversationibus & labyrinthis, quæ æterna sunt & increata facilius aliquali intellectu concipiuntur quam definiantur, aut recte describantur. Et verbum Dei æterna & infinita sæcula à priori & posteriori, Deo subinde tribuit, communi intellectui quem ipse formauit se accommodans. Locum similiter cogitabimus esse spacium quoddam in quo res est, quem in species tres partiemur, in excellentem locatum, in adæquatam, & in minorem, nihil de locati magnitudine definientem. Secundum primam homo est in domo, pro secunda corpus quodque est in aqua aut aëre, vnde quaque eius extrema comprehendente, secundum tertiam vnaquæque res, & præcipue Deus, est etiam in minimo loco, creatura quidem secundum synecdochem, Deus vero secundum totam essentiam. Si quis ita hæc determinatis æternum aliquid præter Deum constitui addubitet, is locum & tempus in ipso Deo ab eius essentia adferri considerabit, cum essentia sine tempore & loco esse nequeat. Est enim vt elegantissimè dicit Iohannes Damascenus lib. 1. cap. 16. Deus sui ipsius locus. Eodem quoque modo & ratione sibi ipsi tempus esse imaginabitur. Et Tertullianus contra Praxeam sic scribit. Ante omnia enim Deus erat solus, ipse sibi & mundus & locus & omnia, fol. 675. b. Si aliam temporis locique substantiam quærat, in abyssum imperscrutabilem & deuias ambages deuoluetur, quia profunditas Dei omnem intellectum longissime superat.

Dicamus ergo cum Mose v. 5. creationis & primi diei naturalis initium nocte factum esse, nocteq; primam diei partem esse, & à primo creationis momento tempus mundi inchoandum esse, ideoque Deum non solum hebdomadam dierum in memoriam creationis constituisse, verum etiam cuiusque diei initium ab occasu solis & vespera sumi voluisse, maleque sentire eos, qui vetustiores Hebræos diem ab ortu solis inchoasse volunt, locis aliquot scripturæ sacræ male intellectis & detortis id sibi persuadentes. Exod. 12. v. 18. solennitas paschæ 7. diebus celebranda præcipitur, & initium finisque illorum dierum, constituitur in vespera, diem autem primum & vltimum solennes constituit dominus, v. 16. adeo vt primus Iohann. 19. v. 31. vocetur magnum sabbatum, diem vero decimum quartum mensis, quo agnus mactabatur inter duas vesperras, Hebræi vocant parasceuen, id est, præparationem & à Paschate immediatè sequente distinguunt, vt patet Matth. 27. v. 62. Marc. 15. v. 42. Luc. 23. v. 54. Iohan. 19. v. 31. Duo igitur sunt dies, duæque vespere se mutuo sequentes. Prima est finis diei 14. altera post solis occasum sequens nox, quæ ad sequentem diem pertinet. Inter has duas vesperras iubet vers. 6. agnum occidi, & præparari. Atqui hoc in momento vtrumque diem diuidente fieri nequiuit, ideo vespera latius sumitur pro tempore vespertino, & ad finem diei inclinante illius propinquo, aut etiam diem terminante, & continuo sequente. Sic versu 18. cum iubet infermentata, die 14. ad vesperam edi, de vespera finiente & diem completum immediatè subsequente, intelligit. Cum enim solis occasus dies distinguat, quomodo nox qua edebatur pascha, & pars diei ante occasum solis, in qua mactabatur agnus, in vnum diem referri possunt? Planius Marc. 16. patet, noctem initium diei naturalis fuisse. Cum præterisset sabbatum, inquit, mulieres emerunt aromata, quod sabbato

non licuisset, vespere ergo finito sabbato id fecerant, quando quidem prostridie quæ erat altera sabbati, summo diei diluculo ad monumentum venisse subiungit. A vespera ergo & sole occidente, dies naturalem inchoarunt Hebræi, quia primus dies creationis à nocte cœpit.

FABRICÆ MVNDI

Caput septimum.

Opera primi diei.

Primum ergo quod creauit Deus fuit chaos illud, de quo hæcenus disseruimus, & indigesta moles, materia materq; omnium creandorum, quam terram appellat, quod terræ naturæ & conditioni fuerit proxima, quippe terra primum absoluta fuit & suos fructus dedit, mox autem chaos hoc adhuc indiuiso, ipsum aquas nominat, non quod aquæ iam tum à terra segregatæ fuerint, sed indicat statim creata materia eius, in elementa distinctionem inchoatam fuisse, ideoque & antequam aquam nominet, vocat abyssum, tanquam medium quoddam inter informem massam, & primam distinctionem apparere incipientem, aut potius naturam illius massæ indicat, quod fuerit APHAR & fluida materia, ad aquæ generationem prona, quam primum à terra separare instituebât. Fuit autem massa hæc tota, quanta erat, abyssus, vniformis enim adhuc erat, nec in vllas species formata, necdum extrabant animalia, plantæ, lucidum cœlum, immo nec elementa ipsa, terra, aqua atque aer, sed erat, inquit Moses, solitudo & inanitas, siue solitaria, inanis & vacua, quemadmodum terrâ in habitata, sterilem, & nihil vsibus humanis accommodum proferentem, solitudinē appellamus. Sic erat massa hæc mersa solitudo, speciem tamen in se habens, vnde omnia quæ nunc sunt, deduci & formari possint, eaq; species sub forma APHAR, limi & abyssi præcipue indicatur & intelligitur.

Addit huic chaos defuisse, quo maxime opus erat ad constituendam naturam rerum omnium generatricem & procreatricem, nimirum lucem. Duo in creatione in primis sunt obseruanda. Primum quod ab imperfectissimis, ignobilioribusque, ad perfectissima nobilissimaque ordine procedit, vt à chaos primum ad terram, deinde ad aquam, hinc ad cœlum, & ita deinceps. Secundum, quod singulorum naturas, potentiam, actiones, ordinem, modumq; agendi, ortus, occasusque, & periodos singulorum, vniuersamque naturæ legem, talia in creatione instituit, qualia perpetuo esse voluit. Itaque cum inferiorem mundum, terram, aquam, æfem, matrem generandorum omnium, superiorem vero patrem & masculam, vi præditum esse veller, hoc est seminariam rationem in elementis, præparatricem autem & excitatricem ad generandam potentiam in cœlis constitueret veller, mox vt elementa educere cœpit, simul etiam materiam cœlorum extraxit, quo simul mater paterque adolefcerent, vt vtriusque in generando potentia virtusque omnis, suas leges normasq; in ipsa creatione acciperet. Itaque duos creaturarum ordines à principio distributionis chæi simul instituit, & in vtroque paulatim ad perfectiora nobilioraq; progreditur, & dum in elementa massam distinguere incipit, simul etiam aère celestem materiam lucidam educit, ex qua deinceps firmamentum & astra formanda colligendaque erant, & vt cuique suam speciem sensum perficiendo tribuit, ita & singulis proprias naturæ leges indidit, elementis elementares, & cœlesti materię cœlestes. Animaduertendum est autem & aëris elementum, & cœlum ipsum ex quo lucent astra, vno cœli nomine subinde in sacris literis signari, ex ratione igitur nominis à Deo instituti, eiusdem conditionis, hæc duo primum fuerunt, simulque indistinctim creata sunt, sed mox separari cœpta, cum ex nobiliori eius substantiæ parte firmamentum condendum esset atque astra.

Obserua nunc, quæ fuerit cœlestis substantiæ materia. Aquæ elementum iam in chæi conuexitate colligi & apparere incipiebat, necdum producta luce, quæ ad naturæ operationes erat necessaria, & ecce Spiritus domini ferebatur super aquas, inquit, Ventum validum è chæo excitauit, qui aquas nondum à terra separatas moueret, & in altiores vndas attolleret. Hac agitatione paulatim secerni aqua à crassiore terræ substantia cœpit, & subtilior spiritus ex aquosa chæi parte excitatus in aërem euasit, subtilior quoque & nobilior aeris pars in æther, siue cœlestem substantiam. Tria hæc primo die præstitit status ille, qui haud dubiè durante vltèrius agitatione, densior, vehementiorque factus est, ventosi spiritus maiore excitata copia, donec subsidens terra & compactior euadens, agitationem illam paulatim compesceret, ventosaque materia vtcunque exhausta & attrita, paulatim ad quietem se componeret. Quando igitur cœlum ex aqua necdum discreta educi & formari vides, facile intelligis ipsum etiam cum terra affinitatem habere aliquam, magis autem, cum aqua, vnde ipsum Hebræi SHAMAHIM, ab ESH, id est igne, & MAIM aquis, vocant, quod ex aquis sit factum, & astra tanquam aquas ignitas circumferat, vt nominis etymon describit Eugubinus. Porro quia chaos magnitudinem & pondus habuit, & quicquid ex eo factum est matris indolem aliquo modo, vt dixi, refert, grauiora ignobilioraque in vnoquoque primum subsiderunt, leuior aut nobilior vero substantia, veluti pinguedo chæi totius sursum eleuata diuissime cum superiore cohæsit, vnde cœlum ex nobiliori parte cuiusque elementi creatum est, priusquam illa in suum quæque locum separatim abiissent. Hinc ex nobilitate ac virtute omnia elementa longe superat cœlum, quod ex nobilissima totius chæi substantia creatum est, & in

& in ipso cælo, quæ suprema sunt, inferioribus multo sunt nobiliora, itemque cœlestia ad elementaria, affinitatem & sympathiam perpetuam obtinent, per quam ad se mutuo inclinantur, similiter superiora cœli ad inferiora eiusdem, vt nihil sit in mundo, quod non ex indita sibi sympathia suo loco & ordine hominis causa seruiat. Ita cœli & astra propter inclinationem quam habent ad hæc inferiora, sphericæ forma constituta, & in centro vniuersi conuiescentia, circulariter & variè mouentur, quo suas virtutes his inferioribus omnibus, quantum ad generationem necessarium est, communicent. Fuit autem cœlum hoc primo die adhuc indiscriminatim vnius per omnia conditionis & naturæ, proinde & vnicum tantum principio habens motum, qui noctem & diem distingueret. Cæterum non interquiescente creatione, lucidior cœli materia sensim in sphaeras diuersas, globosque stellarum & planetarum colligi cœpit, & vt quodque illorum perfici natura; propria & motu imbui cœpit, ita etiam sua cuique sympathia & operatio innata fuit. Sic soli destinata lux, siue lucens materia in dimidiam cœli partem continuo colligi cœpit, & in globum solis coire, ita vt post decem circiter creationis horas (nam ad Leonis signum contrahi cœpit, vt in Chronologia probabiliter demonstratum est) lumen mundo dederit, quod post quatuordecim horas deinde motu cœli diurno occubuit. Fuitque hoc lumen, principio debilius, quippe sparsa adhuc solis materia, donec quarto die in suam magnitudinem contraheretur & compingeretur. Hæc de syderum in globos collectione lucisque incrementum, inanis esse nequit speculatio, quandoquidem lucem esse primo die oportebat, quæ diem constitueret, cum sol quarto demum die perfectus fuerit, nec aliam lucem quam solis ad faciendum diem Deus ordinari. Simili modo expansionem cœli, collectionem aquarum in maria, terræ exsiccationem, herbarum, frugum & arborum productionem, & quæcunque soli naturæ mandauit & commisit Deus, non momento, vt mandantis sermo præ se ferre videtur, facta esse cogitabimus, sed sensim eo ordine & modo quo naturam semper vt in posterum voluit, ideoque vnumquodque opus tum inceptum esse, cum materia ad hoc idonea præparata fuerit, præsertim autem eo die quo mandatum expressum est. Sic secretio aquæ à primo die inchoata est, at tertio demum die perfecta. Si enim in momento singula creata essent, magis ad res producendas, quam ad naturas rerum & leges constituendas intendisse videretur Deus, cuius contrarium tertio die videbimus. Quum ergo cum re qualibet eius natura, & lex naturalis fieri debeat, mox vt creari aliquid cœpit, cœpit & eius virtus efficax, & modus, regulaque agendi, quibus Deo in creatione seruiebat, ita vt singula à sui initio sua velut progymnasmata in creatione habuerint, & per naturam semel institutam in cæteris disponendis creatori suo seruiuerint. Sic factum in chao pondere, & centro sedeque grauium posito, naturaliter omnium corporum dispositio & ordo secutus est, sic mota per ventum massa, naturaliter terræ & aquæ discretio facta est, & exhalationes sursum sublatae sunt, quæ in cœlestem conditionem ab opifice formatae, cœlestem etiam operationem in generandis herbis, arboribus, animalibus exercuerunt. Ita creatio præcedit, creationem subsequitur naturalis operatio, & hæc duo deinde in reliquis Dei operibus concurrunt. Cum igitur hic sit ordo rerum ab opifice ad totius intentionis suæ scopum sapientissimè institutus, diligentissimè obseruabit veræ philosophiæ studiosus quo ordine sint creata singula, quam illorum materia naturam primum indiderit creator, quidque illi naturæ adiecerit, quo species rei formandæ prodiret, item si quid res hanc creationem circumstantes, operæ attulerint, negligendum id non est, quanto enim hæc omnia altius perferuari datur, tanto perfectius rei creatæ natura, efficacia, communitio cum alijs creaturis, & per consequens sympathia & omnis operatio innotescunt. Vt porro cuiusque rei materia cognoscibilis fiat, à prima omnium materia chao incipiendum est, quatenus enim illa iuxta suam formam & qualitates cognita fuerit, eatenus & quæ ex ea primum creantur cognita fiunt, similiter & ex his reliqua. Cæterum quæ à creatore materiae adduntur, ad constituendam rei speciem & naturam, ea præcedens creata natura docere non potest, sed à posterioribus, nimirum ab apparentibus rei magnitudine, pondere, leuitate, soliditate, raritate, fluxibilitate, figura, qualitatibus, coloribus, officio, aut alijs quibusuis accidentibus ac proprietatibus, quorum tamen causæ effectrices antea longo studio & experientia cognita sunt, petere oportet. Hæc obiter admoneo, quia ad inueniendas rerum causas & oconomiam (quo philosophus animum intendere debet) hæc prima sunt fundamenta. Quod quisque potest hoc faciat, nos partes mundi, situm, proportionemque & motum localem, cæteraque quæ sunt Cosmographiæ propria sectamur, cætera diuinioribus ingenijs relinquimus contemplanda.

Cum ait Moses: Dixit Deus, non latam peculiari aliquo tempore sententiam indicat, sed perpetuam eius voluntatem, quæ res sine sermone aut expressis verbis eloquitur & efficit, ac definito tempore profert. Ita etiam in actionibus Dei cum inquit, diuisit Deus lucem à tenebris, non externam actionem intelligit, sed perpetuam Dei voluntatem, qua sola omnia præconstituito tempore inchoat & perficit. Non autem dicere vult, hoc die completam fuisse illam diuisionem, postquam quarto demum die, sol, astraque omnia perfecta fuerunt, sed intelligenti non obscure eam lucis collectionem quam dixi indicat, eamque hoc die eousque processisse, vt lux in vnam partem cœli contracta occumbere potuerit, relicta post se nocte & tenebris. Post absoluta huius diei opera addit lucem illam bonam à Deo iudicatam & attestatam fuisse, quod non de omnibus creaturis agit, sed de illis tantum, quæ præ cæteris insignem homini vtilitatem conferunt, & eximie opus intentionemque Dei illustrent & commendant. Sic in sequentibus eodem encomio extollit terræ exsiccationem, herbarum, arborum, & fructuum generationem, solis, lunæ & stellarum officia, animalia aquatilia, deinde & ter-

restria

festria, quæ omnia tandem creato homine valde bona iudicauit, vt quæ illius seruitio, cuius causa creata sunt, accommodatissima erant. Magna opera domini exquisita in omnes voluntates eius. Psal. no. Inducta in mundum luce, completus fuit primus dies, quem dicit constare vespere & mane, siue nocte & die, naturalis appellatur à latinis. Noctem præponit, quoniã ab illa cœpit creatio, non enim prima omnium lux creari potuit, iuxta ideam omnium in opificis mente conceptam, sed materia prærequireretur, ex qua illa formanda erat. Finis primi diei.

FABRICÆ MVNDI

Caput octauum.

DE CÆLO.

Secundus dies incipit.

AB occasu lucis, sequutus est secundus dies, in quo firmamentum creatum est. Non addit autem ex qua materia illud fieri voluerit Deus, verum hoc ex lucis creatione manifestum est. Cum enim lux ex aquis, quales diximus, sit producta, & lux omnis à firmamento veniat, certum est eandem lucidam substantiam, quæ diem attulit & circulare motum nata est, hoc die in firmamentum factam esse, vnde & firmamentum SHAMAIM sacra lingua vocatur, quod eiusdem cum luce sit substantiæ, nimirum aquæ, licet paulo ignobilior, quippe lux vt nobilior, nobiliorem etiam eiusdem substantiæ partem postulabat, quapropter & serius eius species & natura perfecta fuit, videlicet quarto die. Vocat hoc firmamentum Moses RAKIA, qua voce diffusio, extensio, expansio & distensio significantur. Ratio ergo nominis huius ex creationis opere sumpta est, quæ hoc ordine & successu facta fuit. Mox vt ventus in abyssum incubuit, sursum exhalauit, & diffusa est aëria cælestisque substantia, in qua quicquid ad lucem commodum erat, in luminosam essentiam excoctum mox colligi cepit, vt diem præstaret, simulque futuri firmamenti substantia, in qua lux colligebatur & permanebat, sursum ex aëris elemento sublata, diffusa, extenta & tanquam velum aut tentorium circum vniuersum mundum inferiorem expana est, & motum diurnum iam à primo die habens, & lucem circumferens. Hoc firmamentum ergo propter huiusmodi ex elemento aëris diffusionem, extensionem, & expansionem, propriè RAKIA vocatum est, non autem propter soliditatem aut compactum substantiæ robur, quod RAKIA non significat. Neque vero materia ex qua firmamentum hoc factum est, neque expansio illa quam hic illi tribuit Moses, & item Esa. cap. 42. ver. 5. & 40. v. 22. Item Psal. 104. v. 2. talem soliditatem, taleque substantiæ robur secum necessario fert, neque ferre suspicandum est, nisi aliquod eius in verbo Dei argumentum eluceat. Sumpta à velo ventis tenso, & tentorio firmiter expanso, comparatio, magis naturæ stabilitatem atque immobilitatem declarat, & incorruptibilitatem, tale firmamentum voluit Deus in hoc opere significare atque esse, vt perpetuum esset retum caducarum adiumentum & sustentaculum. Et quid, quæso, profuisset ibi ferrea rigiditas ac fortitudo, adamantinaque durities, vbi nulla est attritio, nihil est quod corrumpat? Vocauit etiam Deus hoc firmamentum cælum siue SHAMAIM, vt eiusdem esse substantiæ cum luce, pariterque cum illa creatum esse intelligeremus. Obseruandum hic est, quod Esdras lib. 4. cap. 6. creationem mundi repetens, de hoc firmamento dicit: Et die secundo, inquit, creasti spiritum firmamenti, & imperasti ei, &c. Docet ordo creationis, docet ponderum proportio, docet raritas substantiæ & experientia, quanto altius à centro mundi distant corpora, tanto rariora, leuiora, spiritalioraque existere, proinde, quæ in summo resident, maxime spiritalia esse necesse est. Iam firmamentum hoc elementis multo est altius, quam obrem multo etiam est aëre spiritalius, & quam maximè in extrema summitate sua, vbi tot sidera perpetuum, constantissimum & minus varium motum habent. Tale autem fieri cælum erat necessarium, postquam mascula vis quæ in spiritali substantia subsistit, illi inserenda erat, ad imperfectam horum inferiorum generandi potentiam iuuandam. Neque totam eius substantiam talem per omnia æqualiter, hoc est homogeneè esse sufficiebat, sed pro rerum varietate & natura, varia etiam & turgens fecunditas requirebatur, quæ foras naturali inclinatione tenderet ad maturandos inferioris mundi fetus, eisque obstetricandum. Ea autem fecunditas in exundante spiritali essentia, eiusque fortitudine sita est, quapropter eius spiritalis substantiæ, quæ cælo cuique aut eius parti inest, collectio in vnum corpus sphericum, tanquam genitale membrum fieri debuit. Sic in cælo solis, præcipuum spiritalis substantiæ robur in globum solis collectum est, addito illi in subsidium generationis, Mercurio & Venere. Sic Luna, sic stellæ à principio creatæ lucis, iuxta sui officij exigentiam, in suos quæque collectæ sunt orbes, ac quarto die tandem perfectæ. Lucis etiam calor & splendor, siue potius eradiatio, ad spiritalis virtutis in generationis actum, productionem & intensionem, necessarius erat, proinde cum lucem crearet Deus, spiritali cæli substantiam lucidam effecit. Iam si possibile cuiquam esset, lucis in substantia naturalem causam & originem cognoscere, mysterium magnum ille ad inquirendas, & aliquotque inueniendas stellarum & planetarum naturas, quæ causam suam efficientem & materialem, haud dubiè sequuntur, haberet. Si enim totam mentis aciem intendas, videbis creationem rerum, naturalem ferè causarum ordinem sequi, atque ex causis causas diducere, donec ad propositum effectum perueniatur. Atque hæc est incomprehensibilis sapientia Dei,

quod ex vno primum creato, ita naturam format & instituit iuxta ideam vniuersalem, vt non minus eam imitari, quam condere & statuere videatur, quippe Ideam vniuersam naturæ exactissime conceptam, voluntate & potentia creando etiam exactissime imitatur & exprimit, vt idem in idea & fabrica, naturalis rerum & causarum successus existat. O supra omnia admirabilem sapientissimam potentiam, & potentissimam sapientiam: Quantam oportet naturæ ad creatorem suum esse affinitatem! Dixit ille & hæc facta est, voluntas illius est huius essentia, proinde vt vult ille, ita hæc est, ac vult, idque propter idem quod vult ille, Deus voluit, & cum delectatione & studio voluit, cœlum & vnumquodque in eo astrum, homini & propter hominem omni creaturæ, vario motu inseruire, hæc voluntas, hoc studium etiam cum quadam dilectione cœlo impressa manet, idem vult, eodem inclinatur cœlum, & cum delectatione quadam diligenter exequitur. Affectus ergo Dei erga suam creaturam, fit affectus creaturæ ad creaturam. Hæc prima & præcipua est causa & origo omnis sympathiæ, quæ vnumquodque ad suum officium exequendum excitatur, non est quod aliam cœlo aut angelos motores tribuamus, quasi per se sit immobile, & virtutis suæ radios ociose & sine vilo ad inferiora affectu ac sympathia quocumque contigerit, spargat, multo minus vt à diuina mente ipsum perpetuo moueri dicamus, nisi perpetua natura eius voluntate semel illi impressa. Interim tamen si hanc de sympathia philosophiam absoluere voles, inquirendum tibi erit, quam similitudinem, quam analogiam cum creaturis, & cum quibus earum ipsi cœlo indiderit, per quam ad eas inclinentur, quin etiam vnde, quo ordine & quo modo ea similitudo & analogia in ipsum inducta sit. Verum vbi hoc theatrum ascenderis, exclamabis: O profunditatem diuitiarum, & sapientiæ, & cognitionis dei, quam inscrutabilia sunt iudicia eius, & imperscrutabiles viæ eius. Quod si nihil inueneris, hanc tamen imperscrutabilitatem didicisse magno erit lucro, quo infinitam sapientiam Dei altius admirari discas, & ipsius maiestatem promptiore animo reuereri. Hoc etiam facile consequeris, vt nihil sine causa iustaque ad vnicum scopum ratione, à Deo conditum esse experiaris. Intelligis nunc spero, quid velit Esdras, cum ait Spiritum firmamenti creasti, & illi imperasti, nimirum quod cœlestis materia quæ multum est spiritalis, percipiens verbum Dei, siue impressionem voluntatis eius, eundem cum illo affectum erga hominem induit, videlicet vt illius causa incalefcens extenuaretur, spiritalis fieret, in altu super aeris elementum se attolleret, extenderet, ac ibi fixa persisteret, aquas ab aquis diuidens. Hanc ergo ex voluntate Dei eiusque impressione sympathiam nata materia cœlestis, aëri adhuc mixta, & in spiritaliorem essentiam versa, à sua inclinatione sursum educta est, & hoc est quod ait, secundo die creatum spiritum firmamenti, licet tum nondum in globos stellarum ac planetarum contractus fuerit. Reliquum etiam mandati, nempe diuisionem, ex eadem sympathia & inclinatione eodem die executam est, & in eodem persistit officio, donec Dei voluntas, ex qua eius sympathia pendet, compleatur, vt testatur illud Dauidis, Psalm. 148. Stare fecit ea (cœlestia) in perpetuum, & in seculum, statutum dedit, & non prateribit.

Fuit hoc firmamentum non singulare aliquod cœlum ab alijs diuisum, sed vna cœlorum machina, vt inde manifestum est, quod quarto die solem, lunam & stellas in hoc firmamento posuit, omnes nimirum cœlos, qui nobis apparent, comprehendens. Quoniam autem corpora hæc, quæ Deus in firmamento posuit, & secundum Dauidis testimonium certis legibus fixit, diuersos admodum motus habere comperiuntur, in plures cœlos hoc firmamentum diuisum esse constat, quos autem sint illi, in astronomicis probabiliter differemus. Diuisionis autem modus in præcedentibus apparuit, cum perpetuo superiora ex inferioribus, vt extenuata, dilataque; magis & leuiora ascenderunt, vt aqua ex terra, aër ex aqua, firmamentum ex aëre, ita procul dubio in firmamenti communi substantia, paulatim facta simili extenuatione, discretione, atque in altum subductione, primum imo loco relicta est & subsedit sphaera lunæ, secundo sphaera solis cum Mercurio & Venere, tertio Martis, deinde Iouis, ac sic deinceps, vt postrema secretio sit aquarum supercœlestium, quæ totius machine mundanæ suprema pars est & manet. Hanc esse in cœlorum distributione oconomiam, vniuersalis rerum & perpetua natura, qualis est lex grauium & leuium à Deo instituta postulat. Cum enim ex prima vnicaque materia condantur & fermentur omnia, ideoque illius indolem referant, non alia ratione superiora ad se mutuo, quam inferiora inter se affecta erunt, nisi Deum dicamus, cum ad cœlos formandos venisset, materiam primam reflexisse, & multo aliam illi essentiam, naturam & leges indidisse, verum hoc quid esset aliud, quam sapientiam Dei & potentiam eleuare, vt qui materiam primam non ad omnia creanda idoneam fecisset, quæ potuisset, hoc concessio, inter cœlestia & elementaria esse naturarum communio? quæ sympathia? an non hoc esset turbare omnem rerum ordinem & scopum Dei in sua creatione subuertere? Cum ergo vniuersalis lex naturæ per omnia inter se communicantia, eodem modo se habeat, nulli dubium esse potest, quin ea quæ ex vno in se conformi nec dissidente prodeunt, ad vnum illud eam obtineant rationem, quam filius ad parentem, & genitum quodque ad suum genitorem, illius naturam aliquo modo referat, & ad illum tanquam suum principium inclinatur, & amoris vinculo alligetur. Eadem ergo cœlestium inter se erit ratio, quæ est elementarium, quum est vna eademque in se conformi & concordi massa creata successiue sint omnia, & superiora ex sua nobilitate & perfectione, hæc inferiora tanquam suum principium amplexabuntur, eò fortius, quò magis natura communicant, & homini pro viribus seruiunt. Superiora etiam vt magis defæcata, magis distillata & excocta, nobiliore forma superaddita, nobiliora quoque erunt ad scopum Dei instrumenta, validiusque suum officium ad eundem præstabunt. Quamobrem absurdissima iudico

quæ

quæ Astrologi de Saturni & Martis malitia sibi persuadent, vt latius in Astrologicis disceptabo.

Creato & suo loco posito firmamento, factum est, inquit Moses, vespere & mane dies secundus, à vespera nimirum vt primus, incipiens, & ad lucem iterum occumbentem, finiens, eadem est ratio diei quæ prius, quam toto creationis tempore seruans, perpetuo ad creationis memoriam retinendam indicat. Vocauit autem firmamentum hoc cœlum, SHAMAIM Hebraicè, si vocali dictione vocauit. Adamo sic vocauit, alioqui quod Deo, dicere esse, dixi, hoc idem est quod vocare, videlicet æterna eius voluntas, qua firmamentum ex aquis esse voluit & fecit.

FABRICÆ MVNDI

Caput nonum.

De aquis supercœlestibus & creatione Angelorum.

DE aquis supercœlestibus nusquam aperta fuit mentio, nisi Genes. 1. v. 7. Psal. 148. v. 4. & 4. Esd. 6. v. 41. Variè de illis sentiunt scriptores. Iacobus Zieglerus valde ineptè imaginatur, primam materiam à Deo infinitam creatam fuisse, ne quid vacui extra mundum relinqui putaretur, & ex ea materia mundum creando non exhausisse eius infinitudinem, sed quantum ad creandum sufficeret assumpsisse, reliquum, vt erat, reliquisse, quod vocat aquas supercœlestes, inane & tenebras, illudque per firmamentum à mundo exclusum fuisse asserit. Quæ sententia nimium est absurda, quomodo enim infinitam Dei sapientiam aliquid frustra creare admittetur? Etenim frustra plane fit, quod extra mundum inane, nulliusque formæ & vsus relinquatur. Quod si ad complendum vacuum id fieri dicas, interrogabo antea ne ab æterno ibidem vacuum fuerit, an verò etiam hoc creatum sit? Inextricabilis quæstionum fiet labyrinthus, nec vllus naturæ modus, ordo & lex in partium mundi ex chao deductione, apparebit, sed omnia sine ratione, sine naturali aliqua consequentia fient, nullus enim erit locus extenuandæ materiæ ac dilatandæ nobilitandæque. Alij & quidem non pauci, aquas supercœlestes putant esse nubes, quæ media regione aëris feruntur, & aëre inferiore (qui etiam cœli nomine comprehenditur) à mare & fluminibus separari. Verum his aduersatur sacrum Mosis testimonium, quod illi firmamento in quo sol, luna & stellæ sunt positæ, diuisionem attribuit. Neque enim aër qui sub nubibus est & magnis mutationibus subiectus, firmamentum dici potest. Quod si à perpetuo & immutabili in suo loco situ, firmamentum appellare velint, erit & aqua firmamentum, verum alia firmitas requiritur, tale vt dixi firmamentum necessarium erat, quod substantia & virtute immutabile perpetuo subsisteret, ad sustentandum rerum secundum earum species generationem & multiplicationem, hoc autem post lucem factum fuit, quare & post aërem, nam lux sine aëre, qui circumire massam, lucemque deferre, & diem noctemque efficere debebat, esse non potuit. Quamobrem cum firmamentum hoc ex aëre sit factum, illoque posteriori vno die perfectum, aliud ab hoc inferiore aëre, perfectiusque illo, proculdubio fuit, supra quod etiam Dauid has aquas collocat. Obserua Psal. 148. eius in laudando Deo ordinem, primo in genere cœlestia ad laudandum prouocat, deinde iusto ordine & distinctim singula compellat, primum qui cœlos inhabitant angelos & spiritus beatorum, deinde partes cœlorum, solem, lunam & stellæ, hoc est firmamentum, tertio cœlos cœlorum, hoc est, cœlos qui firmamentum ambiunt, & intra se comprehendunt, siue cœlum cœli, vt est Psal. 113. postremo aquas quæ supra cœlos sunt, mouet, Vides illum ordine ab imis ad summa progredi, addita etiam singulari causa, cur maximè laudare Deum debeant, nimirum quia Deus illa stare fecit in perpetuum, & legem officiumque dedit, quod infectum non præteribunt. Post cœlestia transit ad terrestria, in quibus ventos, fulgura, grandines, nubes, aues cœli complectitur, nimirum elementaria omnia. Vides ergo duos laudantium ordines, cœlestem & elementarem. Cum igitur inter cœlestia & immutabilia collocet aquas supercœlestes, nequaquam eas esse nubes credendum est. Et Psal. 104. v. 3. contignare dicitur Deus tectum & superiora edificij sui, mundi videlicet, aquas, quæ aliz quam hæ supercœlestes esse nequeunt.

Vnde nunc istæ aquæ sint creatæ, & in quem finem, ex Mose non liquet. Quando enim oculis percipi non possunt, nec quid exhibent, quod in idololatriæ materiæ à gentibus rapi possit, amplius & abditissima vniuersæ creaturæ altissimaque sint, quæ perscrutari nequeant ab vilo homine, non admodum referebat earum originem & scopum explicare, quamobrem & illa tacet Moses, nec aperte reuelat spiritus sanctus. Non tamen frustra earum mentionem facit, sed pijs animis aliquid altius cogitandi materiam offert, & summè admirandam Dei sapientiam & potentiam inexplicabilem innuit, vbi mentis extrema acies retunditur, & harum vias abyssumque vterius prosequi nequit. Originem autem & materiam illarum hinc percipere licet, quod aquas nominat, conformes enim & connaturales firmamento indicat, quemadmodum & Dauid cum Psal. 148. supremum illis locum in toto vniuerso, pariter cum Mose tribuit. Enimuero cum omnia quæ hæctenus post moras aquas & lucem creatam sunt facta, ordine extenuationis & perfectionis, sursum sunt lata & suo loco affixa, dubitari non potest, quin eodem continuato ordine, ad extremam, vt ita loquar, distillationem & sublimationem, in aquis istis supercœlestibus sit ventum. Sunt igitur istæ aquæ, cœlum omnium lymphidissimum

num purissimumque, quod rectè theologi vocant empyreum, quippe cum tanta sit lux in firmamento, & ex ipsa firmamenti substantia collecta, quæ merces ignes oculis & sensui representat, erit & huius ultimi purificatissimi que cœli substantia, multo nobilior fulgidiorque ignis, æquali per omnia claritate, ut in qua nulla lucis in globos contractio facta est, quod ideo factum apparet quod totius naturæ oiconomiam, conuexitate firmamenti terminare voluerit Deus, ideoque diuisionem illam aquarum firmamento commissam scribi, ut naturæ opera ibi terminari, & ultra eius summam extremitatem, nimirum primi mobilis conuexum non exire, sed intra illud in vniuersum contineri intelligamus, extra illud conuexum autem, omnia quieta & immota esse.

Ad quid vero ista aqua supercœlestis, hoc lymphidissimum cœlum sit creatum, dicam quod mihi probabile est visum. Angelos creatos esse nemo est qui ambigat, quandoquidem nihil est ab æterno præter vnum Deum, reliqua omnia sunt creatura & initium habent. At quando creati sint hi, non facile est dicere, ante mundum creatos non esse, inde conuincitur, quoniam in principio creauit Deus cœlum & terram, hoc est informem massam cœli & terræ matrem, quod si creatio à massa illa cœpit, non potuerunt angeli primum creari. Cum tamen stellæ lucidæ in firmamento collocarentur iam tum erant, sic enim alloquitur dominus Iob cap. 38. v. 6. Quis iecit lapidem eius (terræ) angularem, quum laudarent pariter stellæ luminis, & iubilarent omnes filij Dei, filij Dei non potuerunt alij esse quam angeli, nondum enim tunc creatus erat homo, quod si angeli Deo creatori laudem cecinerunt, cum terram super lapidem angularem firmaret ille, & simul cum illis laudarent lucentes stellæ, ergo tertio die fuerunt angeli, fueruntque stellæ, licet necdum absolutæ primo enim die mane cœperunt creari, & quarto die fuerunt perfectæ, fuerunt ergo multo plus quam semiperfectæ, & intenso iam lumine fulgere incipiebant, Deumque in suo obsequio laudare atque glorificare. Quod autem locus ille in Iob v. 6. ad diem creationis tertium pertineat, facile intelliges, si duos præcedentes versus conferas. In priore enim loquitur de prima fundatione terræ, quando videlicet locum quietis illi dedit Deus, centrum vniuersi, quod verè basis terræ existit. De hac fundatione loquitur Dauid Psal. 103. v. 5. dicens: Fundasti terram super bases suas, ne moueat se in sæculum & in sæculum. In altero loquitur de figura quæ terra pondere suo ex omni parte æqualiter centrum appetente nata est, videlicet spherica. Sexto autem versu primum adhuc de basi terræ profundissimam facit quæstionem, quo modo videlicet centrum illud, quod basis est grauium, sit fixum, cum sit in medio fluxi & mobilis aëris pendulum. Mox de superstructione loquitur, quæ in altum attolli solet, & angulis ædificiorum præcipuè innititur, quis, inquit, lapidem angularem iecit, qui molem in altum ascendentem sustineat. Vides tres partes collocandæ & firmandæ terræ, eo ordine quo in creatione sibi mutuo successerunt, in quæstionem duci. Primo enim creato chaos, in centrum subsidere terra cœpit, secundo subsidendo sphericam figuram accepit, tertio ex siccata tandem terra supra aquas eminuit, atque ibi firmata est, etiam altissimis subinde montibus supra aquas pendentibus, de qua firmatione sic loquitur Dauid Psal. 23. v. 2. Quia ipse super maria fundauit eam, & super flumina firmauit eam. Hæc terræ altissima fastigia, quis tanto supra aquas interuallo extulerit, atque ita fundarit, ut non corruant, & ad naturalem suum locum redeant, interrogat versus sextus, secunda parte. Cum igitur horum firmitudo & stabilitas sit facta tertio die, cum terra sicca & solida firmaque redderetur, omnino apparet angelos ante completam illam siccitatem & firmitudinem, nimirum secundo die, creatos fuisse. Et quadrat huc elegantissimè aquarum supercœlestium creatio, secundo die facta, ex quibus angelos creatos esse sit verissimillimum, nulla enim in omni creatura aptior ad hoc substantia fuit, quam lymphidissimus ille & igneus aër, in quo sedem & habitaculum illis esse voluit conditor, nec aliud elementum illorum corporibus conuenientius erat, quam vnde spiritum erant haustura. Et Paul. Hebr. 1. testatur, angelos esse spiritus & flammam ignis, hoc est spiritus lymphidos in modum clarissimæ flammæ, qualis ferè est cœlo empyreo substantia, ut videantur angeli quali stellæ ex aquis, supercœlestibus creatæ, sed animatæ, rationales, & in ministerium Dei suscipue deique se mouentes. Vnde vocantur angeli lucis, hoc est, angeli lucentes, ex luce creati, & in cœlesti luce habitantes, ac cum magna lucis claritate hominibus apparent, ut pastoribus Luc. 2. v. 9. & mulieribus Matt. 28. v. 3. & Petro Actor. 12. v. 7. Finis secundi dici.

FABRICÆ MVNDI

Caput decimum.

De congregatione aquarum elementarium, & terræ ad generandum præparatione.

TERTIVS DIES INCIPIT.

Tertio die dixit Deus: Congregentur aquæ quæ sub cœlo sunt in locum vnum, & appareat arida. Non est Moysis sententia, quod tertio demum die hoc dixerit & separare cœperit, sed quod eterna eius voluntas fuerit, ut hoc die terræ & aquæ diuisio perficeretur & terra exsiccaretur, proinde & supra aquas altius emineret, aquis intra sinus illius receptis, quo venturis animalibus sedes & habitaculum, horreumque esset ad omne alimentum suppeditandum. Quæcumque in Deo sunt, æterna sunt, voluntas diuidendi quemadmodum creandi ab æterno fuit, & item hoc die complendæ diuisionis æterna fuit, & cum absoluta fuerit, factam esse ab æterno voluit & approbat in æternum. Sed sententia, cuius illum poenitere non potest, quæ redargui, quæ emendari, quæ melius concipi non potest, quoniam

infinita

infinite est eius sapientia & prudentia, quæ mutationem consilij & voluntatis nullam admittit. Quoniam ergo hoc die completa est diuisio; Dixit inquit Moses, Deus, ab æterno videlicet, vt fiat diuisio & appareat arida, hoc est tantisper fiat diuisio, donec appareat arida, Et quando apparierit arida? Nunc tertio creationis die; subiungit enim: Et factum est ita, nunc nimirum post secundum diem, quem iam ante completum dixit, & ante finem tertij diei, quem post vers. 13. concludet. Quod si inchoatam & perfectam pariter diuisiõnem vno die quis comprehendere velit, quæ erit in creatione ordinis & legis nature constitutio, cum nunc successinè & per causas ac consequentia media illa operari videamus? Necessario tum sequetur Deum omnia creasse, præterito omni ordine & lege nature, atq; hæc postea ipsi nature præscripsisse, atq; indidisse, quod absurdum planè est & impium cogitare. Res enim suam naturam & legem operandi, secum ex creatione adferre debent, nisi Deum in creando aut consilio aut potentia non satis valuisse sentiamus. Igitur cū secundo versu aquas forti flatu mouerit, intelligimus illum naturalem causam sequentibus operibus instituisse, & iam inde terram ab aqua segregari coepit, hoc autem die tertio hanc segregationem perfectam & completam fuisse. Hac segregationis causa naturali obseruata, simul inæqualitatis terræ, & sinuum maris causa innotescit, idem enim venti impetus APHAR illud principio creatum, ita ex diuersis partibus euasit, vt vehementer in altum tolleretur, atq; hinc subidentem terram in altum colligeret, inde vero profundas maximasq; valles & cauaturas efficeret. Cogitabis ergo ea parte qua nunc est mare Atlanticum, vehementissimū ventum in APHAR incubuisse, similiter & ea parte terè, vbi nunc Asia & noua India dirimuntur, eosq; ventos vastas ibidem excauationes terræ subsidentis fecisse, & in altas continentes illa cumulasse, varios item hinc inde turbines ortos, qui minores cauaturas effecerint, & vndis vtrinq; in altū subuectis, terram in montes congesserint. Ita collidentibus vndis, & terram ab aquis segregatam, & per medias regiones in montes collectam altissimos intelliges. Sic per Aphricam mons Atlas, & montes Luna; per Asiam mons Imaus & montes Caspij, ceteriq; passim montes, haud dubiè nati sunt. Aquæ autem post longam agitationem ab omni terra defœccatæ, & in cauitates illas collectæ resederunt, vbi terminum eis posuit Deus, vt ait Dauid Psal. 103. v. 9. nimirum cum grauiora omnia ad centrum mundi quæ possunt proximè accedant, & aqua quæ fluxa & labilis est, non potens accumulata consistere, quemadmodum terra potest, semper illa ad decliuorem locum labitur, quousque in imo ad libellam se constituerit, vnde per se ascendere nequit, nisi fundum occupante grauiore. Inde fit vt aquæ omnes, non obiectis altioribus repagulis in mare defluant.

Hic iam cogitandum est, solem lunamque & reliqua sydera eousq; collecta & compacta esse, vt in natura sibi indita vires intensiores habere incipiant, iam enim in tertium diem lucis claritate ac virtute naturali creuerunt, proinde in exsiccanda terra plurimum illam adiumenti adferre certum est. Ventus etiam vtunque adhuc per ærem spirans, humores à sole excoctos & extenuatos è luto eduxit, vt duabus de causis terra exsiccaretur, & in maiorem soliditatem coalesceret. Sic vt habet Dauid Psalm. 23. firmavit Deus terram super aquas, siccitate videlicet & soliditate, sine quibus ipsa fluxilis permanisset, & ad ima relapsa aquis natura sua subsedisset, vt pote grauior, & illas in altum cedere coegisset. Ceterum hanc terræ siccitatem, non absolutam intelligere oportet, sed mediocrem, quanta ad terræ stabilimentum, & ad plantarum creationem sufficeret, siquidem antequam plueret, creatæ fuerunt herbæ, quæ succo indigent, & homo ex luto formatus fuit die 6. Quin & hoc considera, si omnino sicca fuisset terra, non potuisset in altos montes attolli, & consistere, humor enim aliqualis terram compingit, illo autem expers, omnino dilabitur vt arena, neque etiam gignendis ijs quæ in visceribus eius efficere voluit Deus, idonea fuisset. Obseruandum etiam hic est, quanta prudentia fuerit creatoris in excauandis sinibus illis, aquarum receptaculis, ita enim maria per vniuersum mundum distribuit, vt omnia regna mundi inter se mutuo tractare commercia, & quæ natura aut ars dederit, quous transuehere possint, tum vt quod maximum est, terra cum aquis collectis vnam efficiens spheram, in suo æquilibrio permaneret, alioqui enim terra non fuisset supra aquas firmata, sed plus ponderis in vnam partem collectum, totam terræ massam versus centrum grauitatis & mundi depressisset, aquasque ex altera parte incumbentes illa terræ depressio altius in sublime sublaras defluere fecisset, & terras proximas occupare. Postquam enim terra aquis in eadem quantitate grauior est, necesse est primum terræ corpus per se in æquilibrio consistere. Deinde maria orbem terræ ambientia, & inter se communicantia sic distribui, vt vndeque in æquilibrio iacentes, non plus ponderis adferant in vnam spheræ medietatem, quocunque tandem circulo illam finias, quam in alteram illi oppositam. Si non communicassent maria, sed quædam proprijs sinibus conclusa mansissent, potuisset terra aliquo modo, etiam si non per omnia in se ipsa æquilibrio consistere. Quod enim in vna eius medietate defuisset ponderis, suppleuissent aquæ in eadem conclusæ. At cum vsus & officium marium postularer, eorum inter se communionem, propter necessariam circumnauigationem, idem etiam postularer fluminum exoneratio, quæ per solam marium communicationem, æqualiter & iuxta æquilibrio, in omnes spheræ partes distribui potest, necessarium in primis fuit, quod dixi, terræ per omnia æquilibrio, neque potuisset aquis illud compensari: illæ enim in parte leuiore altius cumulanda fuissent, quam in grauiore, proinde & defluxissent, donec æqualem vndique à centro altitudinem nactæ fuissent. Quod si has, aquas æquilibrio compensantes, ita circumuallatas demus, vt effluere non possint, tamen duo inconuenientia sequuta fuissent, vnum quod corruptioni obnoxia, vicina infecissent, nec rebus humanis debitum vsum præstitissent, alterum quod vel in viscera terræ exsuctæ, vel exhalatione paulatim, extractæ, locum suum deseru-

deseruiſſent, & æquilibrium totius abſtuliffent. Quod ſi ratione aliqua, ibi conſeruari poſſe aquas, contendat aliquis, reſpondebimus fruſtra per plura, oppoſita, inutiliaque ex reliquo media fieri, quod ſine huiusmodi & compendio, & vtilius fieri poteſt. Quamobrem ſtat ſententia machinam terræ in ſe ipſa æquilibrium eſſe, & ex conſequenti etiam mare, quod illius ſinibus continetur, tum etiam hoc continuo moueri, ne corrumpatur & inficiat aërem, ac piſces interficiat. Quin etiam terram intus ac foris diluit, vt munda & ſalubria ſint omnia, corruptione omni, motu & attritione conſumpta ac diſſata. Hec omnia importat centri grauitatis & mundi conſtitutio, quæ ſi à veteribus cogitata & examinata fuiſſent, de noua continentis, quæ noſtro ſeculo inuenta eſt, deque meridionalis continentis, quæ nec dum explorato polo Antartico ſubiaceret, ſitu & magnitudine prope verum iudicaſſent. Etenim cum terræ veteribus cognitæ 180. gradibus longitudinis comprehendantur, hoc eſt, dimidiam tantum ſphæram occupent, neceſſarium erat tantædem terrarum in altera medietate extare. Et cum Aſia, Europa & Africa pro maxima parte vltra æquinoctialem, verſus boream ſint ſitæ, neceſſe erat tantam continentem ſub antartico poli exiſtere, quæ cum Aſiæ & nouæ Indiæ, ſiue Americæ partibus meridianis, reliquis terris æquiponderaret.

Terram ſic, vt dictum eſt, ab aquis ſegregatam & animalium vitæ apparatus Deus, inquit Moſes, vocauit EREZ, hoc eſt terram, & aquas collectas IAM, id eſt maria. Non eſt autem putandum quod ſtatim ſeparatione hac facta, hæc nomina protulerit, quemadmodum nec antea diei, noctis & cœli nomina, cui enim ea dixiſſet, cum nec dum, homo cuius hæc opera cognoſcere maximè intererat, creatus eſſet: niſi quis angelis dicta contendat. Cæterum aliud & grande myſterium hic inſinuari perſuaſum habeo, videlicet immenſæ dilectionis, amantiſſimæque & beneficentiſſimæ conuerſationis Dei cum homine, quem ſingulari propoſito ac ſtudio creauit, teſtimonium. Exiſtimo enim hanc nominum patefactionem non hoc die, ſed poſtea in familiari colloquio Adamo factam, ſignificare. Etenim cum Gen. 2. v. 19. animalia ad Adam adduceret Deus, vt illis nomina inderet, non dubium eſt, quin latior ipſi ſermo fuerit, & de creatione rerum pluribus cum illo egerit, lucem, diem, noctem, cœlum, terram, mare, ſolem, lunam, præcipuasque mundi partes nominando, quò poſteris veram totius opificij hiftoriam tradere poſſit, vt etiam illa ab Adamo ad Moſen uſque, mediocriter conſeruata ſuit. EREZ vocabulum (vt Auguſtini Eugubini verba referam) propriè designat, quod calcatur, à verbo RAZAZ, addita iuxta idioma hebraicum litera aleph, quod conſilium creandæ terræ demonſtrat. Creata eſt enim vt ab animalibus nobiliſſimis, quibus omnia creabantur, calcaretur. IAM, id eſt conſonans, fremens, tumultuans, fit à verbo HAMAH, quod fremere, vociferare, ac ſtridere ſignificat. Igitur ex hac Auguſtini deductione liquet EREZ & IAM, talem terram talesque aquas, quales nunc ſunt terra, quæ animalibus terreſtribus eſt pauimentum, & euntibus, quieſcentibusque ſuſtentaculum præſtat, ac mare vaſtum, quod ex congerie ſuminum collectum perpetuò ſuit ac reſluit, ſonitum ſtridoremque efficiens. Et quidem terra cum à terendo dicatur, propriiſſime voci EREZ, reſderiuari, adeoque abyſſum frementem & tumultuantem ſignare, ex nominis ergo ſignificato intelligis ventum illum diſcretorium, de quo cap. 7. diſſerui, ſtatim à principio in chao fuiſſe, nec alium ibi ſpiritum quam flatum hunc, rotam molem exagitantem intelligendum eſſe, proinde & naturali partim modo diſcretionem aquæ & terræ factam fuiſſe.

FABRICÆ MVNDI

Caput vndecimum.

De creandorum quadruplici gradu & ordine.

HAſtenus ea tantum ſunt creata, quæ ad generationem eorum pertinebant, quæ homini ad vitam ſunt neceſſaria, quæque eorumdem domicilia erant futura, hoc eſt, elementa ex quibus, aut ea, quorum opera illa erant generanda & ſuſtentanda. Diuidit communis ſenſus creata omnia in tres claſſes, aut potius gradus, in ea quæ ſunt, ea quæ vegetantur, & ea quæ ſentiunt: quæ diuiſio ſi recte intelligatur & expendatur, elegantiffimè ſpeculationi neſtræ conuenit, eamque plurimum iuuat, & ſapientiam adfert. In primo gradu non oportet nudam eſſentiam ſine omni forma & qualitate atque efficacia, qualem ſomniant primam materiam philoſophi intelligere, nihil enim tale creari Deum oſtendi, ſed illa cogitanda ſunt, quæ quæcumque ſunt virtute aut potentia, tamen ſine omni ſunt motu, ita vt vbicumque iaceant, ſtent, pendeant, immota per ſe maneat, nec augmentum ſibi vllum aſſumant, vel vt planius dicam, quæ in ſe vim creſcendi non habent, ſed vt natura primum formauit, ita ſunt & manent, nihil in ſe vitæ habentia. In 2. gradu ſunt omnia quæ in ſeſe primum vitæ gradum habent, videlicet vim vegetandi & creſcendi, nec altius ad vitam aſcendunt. In 3. gradu ſunt quæ præter vegetatiuam, etiam vim ſenſitiuam habent, ac propria virtute, pro ſenſus conditione, ſe mouent. Hucusque ex prima materia procedunt creationis gradus, & quia animam hominis, quo ſolo à brutis differt, non ex prima materia, ſed priuatim & ſingulatim à deo creari vulgo credunt, hominem ipſum cæteris animalibus annumerant, & in 3. creaturarum gradu comprehendunt. At vero cum ſuo loco oſtendero, etiam animum hominis ex prima materia per intermedios perfectionis gradus deduci, quæ ratio in illo creaturarum gradu conſtituendum eſſe patebit. Eſt itaque primus gradus eorum quæ ſunt, 2. eorum quæ ſunt & vim habent vegetatiuam, primum vitæ gradum, tertius eorum quæ ſunt, vegetantur, &

& sentiunt, atque ex sensu mouentur voluntariè, quartus eorum quæ sunt, vegetantur, sentiunt & intelligunt atque ratiocinantur, aut breuiter, 1. quæ sunt, 2. quæ crescunt, 3. animalia quæ sentiunt, 4. quæ intelligunt & ratiocinantur, superiores enim gradus inferiores complectuntur. In hos 4. gradus oportet philosophantem diligenter animum intendere, & ordinem creationis his gradibus ascendentem & progredientem obseruare. Neque tamen cogitandum est, omnia quæ sunt primi gradus, procreata fuisse ante ea quæ sunt secundi, non enim lapides pretiosos & metalla ante herbas existere necesse fuit. Hoc enim statuendum est in primis, ea primum creanda fuisse, quæ hominis vsus mox postulabat, gemmæ & metalla etiam si diu post hominem sint nata, nihil incommodi adferre potuerunt. Verum dices mihi, ante septimum diem creata illa esse oportuit, recte dicitur, sed attende ea tum creata censeri, quando terræ mandauit Deus ista generare, terra enim constituta est mater horum, & mater manet, penes se & ex se semen concipit, unde illa perpetuo generet, ac pro sua fecunditate suo tempore perficiat, at tarditas perfectionis nouæ speciei generationem non remoratur, quia ipsa vltima est, nec consequenter generat. Quod si gemma gemmam, & metallum sibi simile, debuisset procreare, tum vim specificam & seminariam oportuisset metallo & gemmæ indi, quod creatoris erat non terræ, sic utique ante septimum diem gemmæ & metalla perfecta esse, & virtutem specificam sibi à Deo inditam habere debuissent. Quod si ordinem in Genesi mundi expressum obseruemus, tertio id die cum herbis faciendum fuisse videtur, similis enim fuit in vtrisque generandi modus, & vterque in eodem gradu, vegetantium scilicet, numerandus fuisset, adeoque pariter adoleuissent. Itaque cum horum seminaria ratio penes terram maneat, licet adiutrix & fortasse formatrix aliqua virtus ex cœlestibus accedat, censendum est, horum creationem tum perfectam fuisse, cum seminaria ratio & vis generandi, terræ à domino impressa fuit, quod nihilominus eodem hoc 3. die, iuxta naturalem rerum progressum, factum credibile est, cum terra sufficienter solidata fuit, & astram proximè suam formam compleuerant. Nullum igitur inconueniens inde nascitur, si metalla & gemmæ & quæcunque similiter à terra genita, propriam sui propagandi vim non habent, post aliquot demum annos, procreata dicantur, & fuerint, cum ratio seminaria & vis specifica, principio terræ indita fuerit, quæ generationem complent.

Hic iam duplex generationis ratio occurrit, quæ prudenter distinguenda venit, vt ne iustus creationis ordo in Genesi manifestè conspicuus turbetur, & ordinis quoque ratio per omnia constet. Vna est ipsius speciei, quæ semper sibi simile profert, vt equus equum, ouis ouem, &c. vsque ad finem mundi, quia ex propria substantia, & per propriam generandi vim, de cuius supra omnem modum admirabili mysterio sequenti capite dicemus. Altera est quæ non sibi simile, sed specie differens, pro qualitate spirituum diuersi generis concurrentium gignit. Sic terra, aurum, sulphur, plumbum, &c. generat, sibi dissimilia & alterius speciei, cuius vim in se habet ex creatione, non autem postea nec aliunde nisi ab opifice creatore acquirit. Vides ergo duplicem generationem specierum, quarum quæ à specie ipsa fit, speciei etiam intra sex dies creationis perfectionem requirit, quo specificam illam vim generandi à creatore accipiat, quam nec terra nec cœlum, nec aliqua prius creata species dare potest, solius creatoris est eam vim creatis speciebus indere. Propterea versu 22. etsi aquæ primas species piscium & volatilium produxissent, non tamen illis totis earundem specificam vim perpetuam & propriam fecit, sed eandem vim in propria materia earundem specierum ex aquis sumpta, inchoatam cum animalibus ipsis perfecit, iidemque impressit atque indidit, dicens: Crescite & multiplicamini, & replete aquas maris, volatile quoque multiplicet sese in terra. Quæ vero species hanc benedictionem non acceperunt, eæ neque ex se multiplicari possunt, sed accidentariam quandam generationem habent aliunde, nimirum ex certo elemento, aut elementis quibus eam generationis vim Deus indidit, tunc haud dubiè, cum perfectam speciem nata propriam quæque naturam propriamque spiritum adeptæ fuerunt, quemadmodum & animalibus perfectis eandem vim indidit. Quamobrem cum harum specierum specifica vis, elementis iam perfectis impressa sit, non opus fuit lapides, gemmas, metalla & reliqua eiusmodi, ante septimum diem in conspicuum proferrè, eorum enim creatio iam in elementis facta erat, nec vltiore creatione opus habebant, eorum generatione naturaliter iam ab elementis pendente.

Iam hisce rerum gradibus constitutis, secretioris philosophiæ studiosus diligenter perpendat, quæ horum sint nobiliores, & quo ordine, quibusque & quot medijs, ad suæ speciei perfectionem adducantur. Quoniam autem intellectus & ratio aliquid supra sensum & virtutem motiuam addit, & hæc plus habet quam vegetatiua, rursus hæc primus eorum quæ sunt ad vitæ accessum existit, facile intellectu est, hos gradus quo ordine enumerantur, eo etiam à natura formari ac nobilitari. Exemplum omnium in hominis generatione habemus, in quo vis specifica à parentibus semini impressa, eique innata primū corpus & viscera format, quæ tantisper dum cor formatur in primo consistunt gradu, at mox corde formato vegetam naturam induunt, & alimentum ad se trahere ac crescere incipiunt, post hebdomadas autem circiter sex, tertium adeptæ gradum, se mouent, ac tum quidem nullum intellectus siue animæ rationalis vestigium, in fœtu licet deprehendere, necessariò tamen animæ rationalis substantia, etiam in primo conceptu illi adest, si generari illam à parentibus concedimus, at formatum tum illa adhuc, &

postrema

postrema vt nobilissima perficitur. Procedit ergo omnis generatio ab ignobiliore ad nobilius, & summo cuiusque speciei fastigio perficitur, nec vltra ascendit. Nihil enim suæ speciei metam supergredi valet, quia vires ei vltiores datæ non sunt, sed benedictio generationis, ipsa specie terminatur. Sic ea quæ sunt tantum, quantumuis in suo genere nobilitate cetera excedunt, ad crescendi tamen potentiam non pertingunt, quæ vegeta sunt, alia quidem alijs sunt nobiliora, verum ad sensum non perueniunt, & animalia quorum in sua specie vestigium est sensus & motus, ad intellectum non pertingunt, hic enim superat omnia, & Dei refert imaginem. Hunc nunc eundem ordinem obseruabis, lector, in rerum creatione seruatum esse, hætenus enim creauit Deus ea quæ sunt, deinceps ex his ipsis assumpta nobiliore substantia, creabit ea quæ sunt secundi gradus, nimirum herbas & plantas, deinde animalia, quæ sunt tertij ordinis, & in his primum quæ ex aquis sunt & ignobiliora, postea terrestria, quæ subtiliore & sicciore, calidioreque spiritu dotata, subtiliora etiam sunt sensu, & ad intellectum non nihil accedunt, denique hominem ipsum, qui cæteris omnibus ratione & sapientia dominaretur. Ita nobiliora posterius creantur, quia nobiliore ac magis defecata digestaque materia egent & proinde tardius perficiuntur, natura quæ prius creata est, iuxta suum genium & modum ab idea Dei inditum semper operante. Est autem idea Dei opus sapientiæ eius, voluntas ordinis, virtutis & proportionis, rerum creandarum & sustentandarum. In summa, si quis intentius ordinem rerum perscrutetur, & specierum communionem differentiamque consideret, intelliget creationem rerum ab ima & ignobilissima specie sic fere sursum ascendere, quemadmodum arbor primum vnicum habet truncum, in quo omnia quæ sunt à radice ad summum vsq; sunt vnum, communionem speciei, singulis interim partibus suas in eo venas habentibus, cum vero ad aliquam differentiam incipiunt accedere, fit prima trunci diuisio in ramos, ramus deinde quilibet vnus aliquandiu existens, donec in diuersum illius venæ abeat, fit secunda diuisio ac sic deinceps, donec ad extremos ramos & fructus peruentum fuerit. Ita chaos vnicus omnium specierum creandarum est truncus, radicem & initium in vniuersali idea creatrice, quæ est in mente & voluntate diuina, habens. In hoc trunco omnia adhuc vnum sunt, in seminaria ratione chæi latentia & communicantia, porro vt vniuersalis illa idea creatrix rerum, per diuisionem in determinatum specierum numerum & formam sese paulatim ascendendo diuidit, ita ex vna simplici incomposita specie chæi, paulatim specierum differentia oriuntur, tantisper enim omnium destinatarum specierum substantiæ vnà manent, donec in eo in quo communicant perfecte ad differentiam vergunt, inde quæ adhuc communicant, vno ramo contentæ coherant, donec in propriæ speciei viam perueniant, suam quæque altissimam siue extremam & perfectam speciem sectantes, sic omni vnde quæque veluti per omnes creaturæ ramos facta excoctione, distillatione, defecatione, extenuatione, sublimatione, aut quocunque tandem modo, actus iste ad supremum operationis scopum tendens nominandus est, tandem ad singulas species conceptas peruenitur. Cæterum id memoria tenendum est, quæ superioris sunt gradus tardius perfici, quandoquidem per intermedios gradus ascendunt. Sic animal cum tres ascendat gradus, nimirum per esse, & per vegetam speciem vsque in sensum & motum, necessè est vegetantia vno gradu prius perfici. Ita enim de idea illa in Deo vniuersali cogitandum est, illam in creatione ita suas impressiones facere, vt à trunco incipiens, ordine inconfuso ac recto tramite, paulatim per nobiliores & nobiliores ad summæ speciei productionem tendat, & quæ vnus sunt gradus simul perficiat. Deinde quæ sequentis & nobilioris, vt in creatione plantarum, animalium & hominis videmus. Iam species quæ in vno gradu consistunt, siue vnus sunt generis, vt in plantarum genere salix & quercus, gradibus quibusdam excellentiæ aut nobilitate inter se distinguuntur, quamobrem perfectius aut nobilius quid, tardiusque effectu est in vno quam in altero, inde fit quod tardius quercus quam salix crescat & adolescat. Non minus tamen quercus quam salicis creatio tertio die fuit absoluta, nam vt mox videbimus vis specifica simul cum germinante herba nata, plantæque per ideam formatricem impressa est, duobus enim his creatio eorum quæ sibi simili sunt gignitura, absoluitur, specie ipsa & specifica, hoc est, propagandi speciæ virtute, quæ deinde sequuntur incrementa & fructuum generatio, opera sunt ipsius speciei naturalia, virtutem illam & creationem consequentia. Hic autem meminisse oportet, quod septimo capite diximus. Mox vt materia rei alicuius parata fuit, simul species rerum inde creandarum nata est, tametsi res ipsa serius adoleuerit, vt sol primo die cum lucem Deus crearet, creari cœptus est, cum quarto demum die perfectus fuerit, sic paratis aquis, tertio die species piscium creari cœperunt, & exsiccata terra species animalium terrestrium, cum hæc quinto demum die perfecta fuerint, sic tertio die species quoque herbarum & plantarum creari cœpta est, licet quarto demum die absoluantur. Moses enim tempus absolutorum operum tantum notat. Simul ergo species plantarum & terrestrium animalium, perfecta eorum matre terra, natæ sunt, sed quæ solidioris erant substantiæ tardius absoluta, vt quercus quarto die serius adoleuerit quam herba. His de gradibus & ordine rerum creandarum consideratis, ad plantarum creationem veniamus, quæ est altera pars operis huius diei tertij.

FABRICÆ MVNDI

Caput duodecimum.

De herbarum & arborum creatione, & Spirituali substantia.

Postquam

Postquam tertio die, primò separavit aquas, quæ sub cælo sunt à terra, durante adhuc statu, alterà opus huius diei sequitur, creatio herbarum & arborum, de quo nunc agemus. Quandoquidem homini & cæteris animalibus ex herbis & fructibus vivendū erat, ad secundum rerum gradum, qui est primus vitæ, procedit creatio, & quia in illorum alimentum erant transitura, modum invenit Deus, quo multiplicarentur per semen & vim specificam, quibus Deus benedixit, ut sufficerent omnibus animalibus, etsi enim non addatur benedictio multiplicationis, ea satis intelligitur facta ex eo, quod reliquis creaturis eam adiecit, & ver. 29. 30. omnibus animalibus ea in escam donat. Benedictio autem quæ exprimitur, piscium & avium est ver. 22. Crescite & multiplicamini & replete aquas & terram. Et hominibus dicit, v. 28. Crescite & multiplicamini & replete terram & subijcite eam, atque dominamini piscibus maris, & volatili cæli, & omni bestia reptanti super terram. Parata igitur terra ad generationem, dixit Deus: Germinet terra germen, herbam producentem semen iuxta speciem suam, ut habet sequenti versu, hoc est, ex quo eiusdem speciei herba nasci potest, & arbor fructiferam, facientem fructum iuxta speciem suam, cui insit semen suum super terram, hoc est, faciat fructum in quo nascatur semen eiusdem speciei, interea dum crescit arbor super terram, ex quo eiusdem speciei nasci potest arbor. Cum inquit germinet, certum est non statim, ut dixit, herbam & arborē perfectam fuisse, sed ex puncto & veluti à tomo terræ, non aliter quam ex semine (quod exiguum cum sit, omnem tamen virtutē suam in minima sui parte & gemmula, quæ altero sine comprehenditur & latet) per specificam Dei ideam & benedictionē pullulavit, germinavit, & sensim in adultam plantam aut arborē excrevit.

Postquam nunc ad primum gradum vitæ peruenimus, necesse est spiritualis substantiæ, à qua vita suam originem habet, naturam & conditionem rimari & prosequi. Ut omnia per evaporationem & exhalationem ex chao, orta dixi à capite sexto, deinceps ita paratis nunc elementis ad generationem, & cælestibus ad influentiam, virtutum atomos siue minimas particulas aquæ & terræ assumpsit omnipotens creator, quibus specificam vim iuxta ideas, & pro numero idearum in sapientia sua comprehensarum indidit, & addidit sibi simile generandi benedictionem, ut multiplicarentur eadem perpetuò specie conservata. Est autem spiritualis substantia, nobilior cuiusque elementi aut corporis generatiui pars, quæ attrahendo alimentum, in suam naturam conuertendo, & ad incrementum corporis protrudendo vim ex benedictione & natura habet. Sic terra, aqua, aer, & cætera corpora ex se spiritalem substantiam exhalant mediante calore, quæ à specifica seminis substantia, in eandem naturam & speciem conuertitur, & incrementum, aut motum, aut sensum pro conditione speciei suppeditat. Si milis substantia cum in visceribus terræ generatur, & intra terram suam speciem profert, non incrementum speciei adfert, sed in ipsam coagulatur & colligatur, insolubilis ab ea, nec aliorsum exhalat nullum sui odorem nec virtutē effundens, nisi actu & operatione permanentis qualitatis. Sic autem in quantitate spiritualis substantiæ coagulatur, nec accipit incrementum, quin potius à calore sulphureo contrahitur, ut fiat ponderosissimum. Lapides similiter generantur. Herbarum & arborum cum crescere debeant, molle & ductile alimentum habent, proinde & odores & virtutes exhalant, & tandem paulatim consumuntur cum crescendo maturaverint. Hæc spiritualis substantia sola est, quæ speciem servat (intellige quæ in planta est, non quæ extra) hæc enim primum ab illa attracta mutatur in speciem, deinde alit & conservat, & quamdiu nihil ipsam speciem corrumpit, tam diu alit, semper eosdem characterismos, foliorum, florum, ramorum, fructuum, odorem, saporē, colorem & reliquas accidentia conservans, adeo pertinaciter, ut si surculus vel gemma alteri plantæ inseratur, ibi quoque suam indolem sequatur, omne alimentum in suam speciem mutando. Quodlibet autem alimentum sic attractum in formam eius partis, ad quam ultimo pervenit, mutatur. Sic succus arboris cum ad fructum pervenit in speciem fructus mutatur, cum ad folium, in folium abit. Et alimentum animalis cum ad eam ultimo attractum est, in eam transit, cum ad muscoli alicuius radices, in eius substantiam transit, & sic de omnibus: quodque autem membrum ad se trahit, quod illi magis est idoneum. Quædam autem quæ corpori alendo idonea sunt, natura expellit, alia in crines, alia in ungues, alia in scabiem, alia aliter aut plane extra corpus. Quædam quæ occulta vi, visceri alicui sunt appropriata, naturali affectu eo tendunt. Propterea diuina admodum res est, ista seminaria & spiritualis substantia, in qua omnis specifica vis & conservatrix virtus à creatione inest, in qua omnis corporis motus animalis necessarius mediante corde cietur. Cor autem primum ab ipsa formatur, in medio animalis, ut omnibus eius extremis illius virtus sit præsto, & semen simile ad generationem præstat, ut eiusdem speciei maneat continuatio usque ad finem rerum. Illud autem sciendum est & considerandum, ipsam speciem non ab astris fluere, sed ab eo cui Deus primum indidit, & ad generationem benedixit: adiumento quidem sunt astra, sed omnium specierum origo & radix est in his inferioribus. Cum autem mundus hic sit ut veluti unum corpus, partes inter se harmonicas & in unum conspirantes, quemadmodum & singula animalia, habens, ad cuius & Dei exemplar, homo tanquam microcosmus sit conditus, & imaginem Dei referat, & oiconomiam partium similem, credibile est, mundum quoque solem tanquam suum cor habere, veluti principium omnis vitæ, & à principio, cum lux crearetur, initium habuisse & idem officium in mundo, intra convexitatem firmamenti præstare, quod cor in homine, omnia sursum & deorsum suo calore & lumine fovendo, & propterea in medio illius mundi (paulo altius ut cor in homine) constitutum esse.

FABRICÆ MVNDI Caput 13.

De Ligno vitæ.

d

Talem

Talem seminariam speciem toto terrarum orbe, vbi ad hoc idonea erat elementi temperies, dedit, vt nunquam illius speciei virtus deesset, non enim locum mutant plantæ, & animalium modo, per terras ambulant, sed suo loco consistentes semina maturo ibi proijciunt, neq; transplantandi hominibus data fuit cura, vt quibus omnia sponte offerebantur necessaria. Cumq; nihil frustra & sine causa sapientia Dei crearet, quod non ad aliquam vitæ necessitatem sit vtile, certissimum est nullum esse morbum, nullum naturæ defectum, cui non propitio remedio prospexerit. Quamobrem tot species plantarum pullulare & enasci fecit, quot conseruandæ & sustentandæ hominum vitæ & omnium animalium opus erat, & lignum vitæ in medio paradysi collocavit, vt homo quousq; mandati exercitio & obsequio diuini factus, in cælum transferetur, eius vsu vitam salubrem conseruaret: sic & bruta animantia suæ naturæ subsidium quarunt, Hirundo Chelidonium, Catus Nepetam Bufo Plantaginem & Saluiam, Canis gramen, Testudo Cunilam, Mustela Rurham, Ciconia Origanum, Perdix Parietariam, quæ & Perdicium dicitur, Accipiter Hieracum, Columba verbenacam, Pica quoq; ægrotans dicitur lauri folia in nidum eiussel telum eiecisset, sagittarū vulneribus mederi, ostendisse. Ceruas Sefeli herbā demonstrasse arbitramur, & Fœniculū nobilitasse Serpentes, nam gustatu & esu ipsius senectam exuere, oculorumq; aciem succo eius rescicere scimus, quod & pluribus liceret ostendere, quandoquidem natura ipsa animantia docta, plurimarum herbarum vires sibi cognitæ mortalibus indicarunt. Tales autem species plantarum in quaq; regione creauit, quales hominibus & animalibus ibidem natis, temperatura conuenirent, quod comperimentis sepe numero probatū est, ita vt ex sola plantarum nascentium frequentia animaduerti ferè possit, quibus morbis popularibus, nimirum *scorbutus*, quælibet regio subiecta sit. Ita apud Danos, Phrysijs, Hollandos, quibus Scorbutus dictus morbus frequens, istius quasi proprium medicamentum Coctlearia scilicet copiose prouenit, Ita vbi in paludosis locis Tamariscus natale solum agnoscit, plerumque lienis ibidem vitij expostiti sunt incolæ, quod ex lurido colore, qui in tumescente cute illis efflorescit, hypochondrijq; inflatis videre licet. Eodem modo obseruatur, quibus in pagis circa sepes in areis frequens Absynthium luxuriat, in istis habitatores naturalium viscerum obstructionibus, ventriculi infirmitate, suffusione bilis plurimum affectos, vt facile, nisi prædictæ herbe vsu, viscerum meatus reserantur, exterisq; bile eadem roborentur firmenturq; in Icterus primum, paulo post in Aquam intercutem exorbitent. Et licet quedam sint inimica & venena quibusdam, suo tamen modo adhibita, sunt salutaria, sic ex pessimis venenis sit nobilis theriaca, & nihil est tam alienum à natura hominis conditum, cuius vsus alicubi non sit vtilis. Nunc de semine agamus. Ex atomis terræ per opus sapientiæ, ideam Dei ac benedictionem, creauit Deus herbas & plantas, sic autem creauit quemadmodū nunc ex semine illa nascuntur, eadem enim est primæ generationis, quæ secundæ, operatio, cum sit & maneat eadem species.

Quemadmodum ergo ex semine nascitur planta, ita & ex atomo terræ, per ideam formato in certam speciem, & è contrario. Ex semine autem gemmula altero sine comprehensa, qua parte seminis apicem facit, humorem terræ aut aquæ attrahit & radiculam vnā aut plures facit, pro ratione speciei, perq; eas alimentum attractum in alterum sui finem, truncum generat, & consequenter quæ truncum adherent rami & folia, specifica autem vis est in gemmula illa, quæ omne attractum alimentum in suam naturam & speciem mutat. Eadem est ratio in atomo terreo formato per ideam, non enim aliter suam germinationem facit quam semen. Porro illud alimentum attractum vt magis sursum fertur, magis etiam ac magis in formā eius, quod inde nascitur alteratur, in ramos à trunco diuisos, in folia, in florem & in fructus. Perfectissimus omnium est fructus in quo absoluitur semen, quod ad multiplicationem speciei datum est. Et superiora per calorem ad ad crescendum excitata, succum ab inferioribus trahunt, radix autē non potens sufficiens alimentum superioribus administrare, nouas attrahendi colligit radices, per quas copiosius alimentum colligit. Hinc consequitur, quæ plantæ plures habent radices, eorum superiora maiore alimento opus habent, & fructus sunt humidiores, nisi radicem potior sit vsus, quam fructuum, in quo sapientia diuina animalium vsui prouidit, sic herbarum radices esui destinatæ sunt, plus succi attrahunt, & radices succulentiores sunt & crassiores, natura præcipuè radicibus incrementum non herbis procurante, & quæ longiores sunt, ex siccoris pinguiorisque ferè sunt substantiæ, vt quæ siccius alimentum in profundo quarunt. Multa ex accidentibus & proprietatibus radicum obseruari possunt, quæ ad naturam, earundem & herbarum, disquirendā pertinent. Desertur autem succus attractus in herbis sursum, per partes nondum alteratas, in arboribus vero per corticem, vt pote spongiosum magis, donec ibi longiuscula mora alteretur à vicina parte, & quod nobilissimum est & deseciatius, sursum in flores, fructus & semen attollitur. Multæ hic indaganti occurrēt speculationes. Quod vero sic, vt dixi, sursum feratur succus attractus, docent nos insitiones furculorum in arboribus, in ijs enim attractus humor primum furculorum cortici communicatur, vbi moram faciens cortices furculorū corticibus stemmatum vnit, & post lignum ligno connectit, sed species quæ in stemmate est, mutatur in speciem furculi inserti, sic iuxta mandatum Dei eadem species semper eadem producit, siue ex semine, siue ex furculo insito, & consequenter iuxta illius speciei naturam ramos, folia & fructus ac semen profert. Non inutile etiam consideratu est, quanto tempore: & quanto à terra interstitio, fructu, & semen adolescat, & quibus humoribus plantæ circa radices delectentur, quos refugiant, & si possibile sit, quo pacto succus alteretur per singulos gradus, in radice, in trunco, in folijs, in floribus, in fructu, in semine, sic enim speciei naturæ exactius dinosceretur, saltem hoc in confesso est, alimentū plantæ multo nobilius esse in fructu quam in planta, nobilissimum autem in semine, vt quod icopus est totius creationis illius speciei.

Ex

Ex iam dictis colligitur, alias herbas & arbores in alijs regionibus creatas esse, & experientia docet, alias in America sine Nova India esse, quæ nusquam in hac nostra continente, Asia, Africa, & Europa reperiuntur, quæ tantisper in hominum vsu non fuerunt, donec eò aliqui emigrarent, quod post ratem Christi & Apostolorum factum, opinor: similiter & animalia ibi sunt, quæ in nostra continente minime inveniuntur, quæ haud dubiè à creatione mundi ibi extiterunt, vnde suspicor eas terras diluuiò obrutas non fuisse, cum hominem delere vellet Deus, Gen. 6. vsque ad v. 7. non enim ibi erant homines, proinde nec animalia ibi creata, ibiq; habitantia delenda erant, vt periret homo, quem condidisse poenitebat, propter causam in animalibus non repertā. In ista vero nostra continente reperire animalia debuissent, nisi aliqua in arca fuissent seruata, quia in aquis viuere nō potuissent.

Quam igitur virtutes ligni vitæ, sparsim toto orbe condidisset Deus, eadem opera vtrique hominis statui consuluit, obedientiæ & peccati, nec vis ligni vitæ in paradiso, aut per orbē sparsa, frustra nec fuisse. Impleto enim hominibus mundo, non omnibus ad lignum vitæ paruisset accessus, sed æquiuoluissent herbarum ac plantarum sparsim nata, & fuisset homini certus delectus, & benedictio omnē morbum auertisset. Cum igitur ad vsu & ministerium hominum sapientissimè creata essent, in superiore simul ac inferiore mundo, quam pulchra harmonia tum fuit? ubi imā supremis consentiebant, & ab illis opem expectabant, suprema imis sua donā conferebant, & omnia homini subseruiebant, donec à Deo in cœleste habitaculum transferretur. Hæc oconomia, hæc pulchritudo status, inuolata permansisset, si Adam non peccasset, eadem tamen harmonia, si quis diligentius attendat, in primæ naturæ vestigijs adhuc deprehenditur: nihil enim tam exiguum est, quod non alicui seruiat & à perfectiore dependeat, omnia propter hominem sunt, ad scopum ergo cū omnia tenderent, & scopus ille, homo inq; ex varijs partibus constaret, quæ tamen consentientissimam inter se harmoniam seruarent, vt potè in quā vita consistebat, alia stomacho, alia epati, alia cordi, alia sanguini, alia renibus, &c. subseruiebant, quamobrem tot erant simplicia aut plantarum, quot viscera in homine, & quot viscerum affectiones. Et quum vnumquodque ens attractum alimentum in suam speciem mutet, & sint diuersæ stationes in corpore humano, & diuersæ viæ ad singulas extremas stationes per quas alimentum met, puta in ventriculo, in epate, in sanguine in liene, &c. ea simplicia sunt fortiora, aut citius tanquam amica medias stationes permeant, quæ virtutem suam integram ad extremas deferunt, & ibi operantur, quæ vero illic à natura alterari non possunt, ea aut venena sunt, aut naturæ molesta. Quæ in primis stationibus alterantur, amica sunt naturæ, aut exiguæ virtutis. Quæ integra virtute ad extremas stationes penetrant, amica naturæ existentia, ea sunt quæ illi membro aut visceri magis sunt appropriata, & quosdam characterismos habent, ex quibus dignosci possent, si quis diligentissimè perscrutetur. Videmus enim eas quæ magnam naturæ similitudinem habent, etiam in figura communicare, sicut cepæ & allia, & quæ his similia sunt, bulbos habent pro radice, & similem fere herbam sursum generant, si flores colore differunt, hoc pro singularum peculiari proprietate & aliquali differentia fit. Sic multæ sunt herbarum & arborum, quæ folia in ambitu dentata in modum serræ habent, quæ eadem de causâ sic germinant, proinde simile aliquid habent in natura, in quo conueniant: multæ item herbarum & plantarum, folia in ambitu minime dentata, sed æqualiter circumscripta habent, multâ dentatâ in acumen abeunt, multa in rotundos veluti lobulos, vt ruta, multa in aciem duram & pungentem, veluti taxus, omnia diligenter obseruanda, siquidem non casu talia sunt, sed ita perpetuo producente natura: quamobrem cum nihil temere natura producat, & eiusdem figuræ eadem perpetuo creata est causa, necesse est multa certa specierum lege similia esse, & natura aliquo modo communicare. Amplius cum cœlestium & terrestrium in eundem scopum, hominem, sit conspiratio & societas, cœlestia autem sint æterna, species etiam in hoc inferiore mundo sint æternæ, easdem semper in figura & forma generationes habent, & singulæ à proprijs in cœlo causis dependent: vtile est in characterismos plantarum intendentes, multa in vnum astrum respicientia, multa item eiusdem naturæ apud medicos peritiores participia colligere & perspicere, in quibus figura, colore, sapore, cæterisque qualitatibus sibi mutuo respondeant, sic enim ex similitudine de natura rerum iudicare discet. Est enim cuiusq; naturæ proprius character, quem perpetuo seruat, aspirante consimili in cœlis natura. Hæc pro mea qualicunque speculatione lectorem admonere volui, quò rem longe vtilissimam, in qua Salomon multam laudem 3. Reg. 4. cap. v. 33. adeptus est, suis studijs adiuet. Quæ enim præ oculis sunt, & perpetuò eandem legem naturæ, in figura & forma sectantur, quid in studio & industria peruestigare possent? Operosum quidem est, sed omnia vincit labor. Audiui ego industriæ & solertæ admodum, de herbarum characterismo differenter Illustrissimi Principis Iuliaci Medicū doctissimum, Reinherum Solinandum, qui vtinam in tam necessaria philosophiæ parte pergat aduigilare (si quisquam potest, ille potest, qua est dexteritate ingenij in perscrutanda natura, & causis rerum) breui apodixes characterismorum haberemus, & occultas singulis visceribus approprietas.

Itaq; dum vbique virtutes ligni vitæ constituit Deus, rectè Psalmista inquit psal. 110. Magna operâ domini exquisita in omnes voluntates eius, semper ad scopum præconstitutum opus suum dirigit, siue primo mandato obediat Adam, siue non obediat, idque in summa sapientia, misericordia, bonitate & iustitia.

Postquam pro meo exili intellectu de natura & varietate plantarum egi, vnum est summum naturæ miraculum, quod tam multa quæ sunt in singulis speciebus, verbi gratia, magnitudo, forma, figura, odor, sapor, color, folia, nerui, radices, cortex, vis, & infinita quæ vni plantæ insunt, in tã exigua seminis gemmula, quam dixi, latet: vis enim totâ speciei, in illa gemmula absconsa est, cum gemmula illa

nihil in se talium habeat, ne vestigium quidem vllum, sed sit totum homogeneous, & eiusdem planè naturæ appareat, quam obrem mihi rectè iudicare visor, ideam simplicissimam quæ principio formavit semen, adhuc speciem comitari, & eandem operam continuare, quousque cesset generatio. Et hoc est quod Christus dixit: Ioh. cap. 5. v. 17. Pater meus usque modo operatur & ego operor, quod licet sabbatum à creatione sit, non tamen à sustentatione creaturarum, sed quod opus illud duret usque ad finem rerum. Non video quid aliud hic dici possit. Qui huius speculationis studiosus est, præcipuè attendat, quæ accidentia cuique speciei sint propria, & horum causas, si potest, perquirat, in primis de figura, & eius incrementum à radice usque ad summum quo ordine fiat, respiciat, quo pacto per corticem, per venas & nervos foliorum, usque ad ambitum eorum procedat & distribuatur, & cuiusque naturæ characterisimum proprium, tandem haud dubiè inueniet. Finis tertij diei.

FABRICÆ MVNDI Caput 14.

De luminarium creatione.

QUARTVS DIES INCIPIT.

CREATIO luminarium licet quarto demum die perfecta fuerit, primo tamen die creari cœperunt, id liquet, quia non est aliud lumen quod diem à nocte distinguat quam solis. vt v. 14. proprietas illi ascribitur, & iam tres dies elapsi sunt, quare illud lumen, quod primū diem à nocte distinxit, haud dubiè solis futuri lumen fuit sparsum adhuc, sed contractum in hemisphærium cœli, rotū chaos ambientis, & ab initio super polis mundi versatilis, ita vt primo die simul cum luce cœlum eiusque motus creari cœperit, versu enim 4 diuisit Deus lucem a tenebris, quod non nisi collectione luminis in vnā partem cœli, eiusque circumductione in paradiso, diem & noctem præstare poterat, quia igitur dies noctem sequitur, necidit creatio lucis primum in illam medietatem, quæ erat sub horizonte paradisi, vbi intensior & collectior facta, motu in occasum facto, ab orientali paradisi parte supra eius horizontem ascendit & diem fecit. Quarto autem die collectio substantiæ solis & lunæ & stellarum demum perfecta fuit. Moses enim tempus absolutorum operum describit, quod à perpetua voluntate Dei dependet & definitur. Debuit tamen sol, quem cor mundi esse dixi duodecimo cap. ante omnia creari, vt in animalibus, proinde cum prima lucis creatione inchoatus est. Sol autem lucidissimam substantiam nactus dominium diei obtinuit, luna noctis, vt quæ non suo lumine noctem illustrat, sed solis, habet tamen etiam proprium lumen, sed exiguum, etiam in vniuersali eius eclypsi, ære claro, adhuc apparet eius circulus, sed luce admodum tenui, stellæ autem & reliqua astra intensius lumen habere videntur, sed longè infra solem. Illud obseruandū est quod luminaria collocata ait in expansione cœli, & v. 7. expansionem vocauit cœlum, vnde colligitur chaos multo minus creatum esse, quam nunc sit mundus, & ex APHAR ac veluti luteo abyssu chai, eductam & extenuatam materiam sursum latam esse, & paulatim vt longius à centro recessit, subtiliorē & nobiliorem factam & expansam, crassiora elementa circumdedisse, ita cœlum empyreum subtilissimū & nobilissimum factum est, vt pote thronus Dei & habitaculum beatorum, sub illo primum mobile cœlum paulo crassius & ignobilius, sub illo reliqui cœli & planetæ, quanto terræ viciniore, tanto densioris ignobiliorisque substantiæ, minus expansæ, ita vt crassissimum sit lunæ cœlum, & conditione elementis proximum. Hæc expansio facit superiora leuiora, & segregatio à crassiore nobiliora. Porro lucida materia quæ astrorum & luminarium substantiæ parabatur, non extensa sed contracta fuit, vt tanto fortius lucentes & conspicua fierent, ita sit vt astra densioris sint substantiæ quam reliquum cœlū, æquè tamen leuis, quod igneæ, & densioris quidem, quo fortior & potentior sit lux & radiorum ab alijs astris proiettorum reflexio, quæ noctem illustrat, præcipuè à luna reflexa, solis autem directæ lux diem à nocte diuidit. Præter hæc duorum luminarium officia additur, vt sint in signa & tempora & dies & annos. Hic astronomi per signa intelligunt certos siderū aspectus, per quos futura designantur, ac toto errant cœlo, longe maius est cuius causa hæc luminaria sunt condita, quā varia astrologorum vaticinia, nimirū vt homines quos Deus in suo edificio collocauit, omnipotentiam & bonitatem creatoris sui cognoscere discerent, quod Dauid Psal. 18. v. 1. luculenter indicat, dicens: Cœli enarrant gloriam Dei, & hæc (quæ cum admiratione spectantur) opera manuum eius esse annunciat firmamentum. Et Paulus ad Rom. 31. v. 18. in eandem sententiam de gentibus loquens: Quod, inquit, de Deo cognosci potest, manifestum est in illis, Deus enim illis patefecit. Siquidem quæ sunt inuisibilia illius, ex creatione mundi, dum per opera intelliguntur, per videntur, ipsaque æterna eius potentia & diuinitas. Sunt ergo luminaria duo hæc præcipuè in cœlo constituta, vt per hæc Dei opera, omnipotentia, maiestas, & diuinitas creatoris, hominibus innotescerent, non vt vanitati astrologorum seruiant. Sunt præterea data ad designationem temporum, quando illa sunt mutanda, sic finem temporum, & mundi iudicium, indicabunt, cum obscurabuntur ac dissoluentur. Sic tempore passionis Christi, cum tempus legis mutandum esset, admirandam solis eclypsim Dionysius Areopagita vidit. Et Iosue admirandam Dei manum sensit per solem, Iosue cap. 10. v. 13. Sunt item posita vt dies & annos definiant, eorum inquam illuminant terram etiam, stellæ quæ nocte cœlum ornant, & solis annum ambitum suo positu monstrant. Finis quarti diei.

FABRICÆ MVNDI Caput 15.

Secundo gradu rerum creato, iam de tertio agitur, de ijs quæ sunt, vegetantur & mouentur, & primum de ijs quæ ex aquis, quæ minus solidæ sunt substantiæ, facilius crescunt, & minus diuturnæ sunt vitæ, quæ in multas species diuiduntur, & singulæ suæ speciei semen intra se generant, ex quo maturo & proiecto, eadem species nascitur, cuiuslibet autem speciei indiuidua, eosdem semper characteres habent, adeo vt idem semper sit numerus & figura ossium, idem color, eadem forma corporis & reliquorum membrorum, eadem vis & natura & sapor, quemadmodum & in herbis & plantis: diuersæ autem species, diuersos habent characterismos, in figura vel aliquo accidente differentes, cuius differentiæ si causam colligere possis, propriam cuiusque speciei, naturam propius contemplaberis; propria enim cuiusque speciei natura differentiam characterismi efficit, & hæc illam sequitur, vt ex effectu causam, & ex causa naturam colligere liceat. In volatiliū contemplatione eadem occurrunt consideranda: quia autem auium est solidior substantia, & per consequens viuacior, posterius etiam hoc die earum opus completum est, licet simul formari cœperint, aquis in maria collectis, parata enim cuiusque materia, continuo progressa est creatio, nec cessauit donec perficerentur omnia, & fabricata ab omni creationis opere adesset; nulla enim causa subest, cur parata materia, creatio rerum suspenderetur, & que multa atque vnum creat Deus, & ordo naturalis rerum creandarum eleganter obseruatur. Astra etiam quæ propius ad vitam conferebant, iam præcedente quarto die perfecta fuerunt, vt operam suam iam validius conferre potuerint, quam cum herbæ crearentur: sic natura rerū creatarum, mox vt parata fuit, suum officium exequi cœpit, & simul omnibus cooperantibus fabrica mundi processit. O admirabilem sapientiam, quæ tot diuersissimarum rerum ordini, naturæ, ornatui, perfectioni & viribus condendis suffecit, sine studio & ratiocinatione: Dixit enim & facta sunt. Proderit hic singularum specierum anatomiam facere, vt in quibus characterismi singulorum differant, cognoscatur, & quo pacto, & quot stationibus in speciem mutetur alimentum, qua statione sanguis creetur in piscibus. Inuenies etiam in piscibus mirabili prouidentia Dei, vesiculam plenam incluso aëre, quæ cum pisce incrementum suscipit, cuius officium est, quacunque parte aquæ pendulum sustinere, ne ad fundum corporis grauitate mergatur. Inuenies etiam in foemellis oua multa, quæ attritione ad scopulos facta, aut alioqui naturali vi effusa, speciem multiplicat, & quemadmodum semen plantæ extra matrem (cum in se virtutem specificam habeat) proiectum, in suo elemento, terra aut aqua, eandem speciem profert; ita & hæc oua piscium in aquam proiecta, vitam suscipiunt, & eandem speciem ac characterismum matris exhibent. Aues etiam singularum specierum secare, & internas partes ac munia singulorum perspicere nõ erit inutile, vt causæ characterismorum, & naturæ propriæ origo rectius cognoscatur. In quibus singula oua vicissim procreantur, & testæ durioris crusta (ne vis specifica facilius exhalet) excluduntur, quæ etiam à matre separata suam vim specificam seruant, & foeta calore matris, aut etiam hypocaustis, vt in Aegypto vsitatum est spacio sex hebdomadarum aut mensis, suæ speciei aues producant. Porro maris & foemellæ, sicut cætera animalia, congressu concipiuntur. Potissimum autem hic attendendum est ad differentiam piscium & auium, quod licet vno eodemque die perfecta fuerint, non tamen ex eadem materia consent, sed quia volatilia similia sunt terrestribus animalibus, vt ex sanguine & tota corporis constitutione manifestum est, plus terræ substantiæ quam pisces habent, vt ex lutosa aqua nata videantur, & pisces ex puriore aqua. Sunt igitur volucra media ordine inter terrestria animalia & pisces, propiora naturæ terrestrium animalium quam piscium, proinde serius hoc die perfecta. Vnum autem in omnibus animalibus obseruatu dignissimum est, quod figuram hominis aliquo modo imitantur, quasi tota natura ad hominis formationem tendente, & in homine demum omnibus numeris perfecta. Caput enim licet longius sit, omnibus ad sensum & motum instrumentis similibus quodam modo dotatum est, cranij ossa similia, spina dorsi spina hominis vtunque respondet, & costæ costis, formatæque sunt omnia membra pro natura & operatione cuiusque. Finis quinti diei.

FABRICÆ MVNDI

Caput decimum sextum.

De animalium terrestrium creatione.

SEXTVS DIES INCIPIT.

Tertij gradus duo genera vidimus, pisces & aues, sequitur nunc tertium genus, animalia terrestria, quæ quo tardius creata sunt, eo similia sunt homini quo ad sensum & motum: in ratione autem homo omnia in vniuersum superat, vt quæ nihil huiusmodi habent. Sunt autem animalia terrestria, alia alijs homini similia, vt de Elephantis scribunt, docile illud animal esse, & ad intellectum quodam modo accedere. Quid de Simia dicemus? quæ actiones humanas imitatur ludibunda, irascitur, ridet, applaudit, cogitabunda olfacit, versando inspicit, quasi deliberans si esui conueniat, nuces dentibus confringit velut homo, & interim

d 3 dum

dum sua agit, circumspicit quid astantes moliantur, caput, pedes, & manus similes admodum humanis habet, & per omnia plurimum inter animalia characterismos imitatur hominis, huius ratione consultum est illius anathomiam diligentissime perspicere, & examinare quantum interior dispositio, & in quibus ab hominis interioribus differat, quo animales virtutes, ex interiorum characterismo, innotescant. Existimo enim illas ab hoc dependere, aut speciatim à natura inditas, per huc tanquam idoneum instrumentum in opus excitari, quod tamen ambiguum videtur. Apparet enim vnumquodque in se suæ naturæ principium quoddam habere, quod tamen cum intereunte interit, ita ut causa cuiusque naturæ ipsi rei concreata sit, & non aliunde insit. Facienda est autem cuiusque speciei anatomia, quò omnium inter se animalium differentia interna perspiciatur, & differentiarum virtutum animalium ex diuersitate characterisimorum innotescant: sic inuenies quibus de causis virtutes animales excellentiores sint in volatilibus quam in piscibus, in terrestribus animalibus quam in volatilibus, in homine quam in terrestribus animalibus, & deprehendes elegantissimum ordinem à minus solidis ad solidiora, ab imperfectiore ad perfectiora, à minus viuacibus ad viuaciora, à temporarijs ad æterna. Vescuntur omnia animalia è terra natis, vnumquodque quod suæ naturæ conuenientius est, cuius naturaliter delectum habet, & hoc scire est vtile. Et si enim natura cuiusque, alimentum in suam speciem mutat, aliquid tamen virtutis inest herbis & fructibus, quod autem ad suam naturam vtrunque flectit & immutat, præcipue vbi est affinitas naturarum, & digestio facilis, quinetiam venena immurant, sed vi contrariæ naturæ, & corrumpunt. Aues etiam piscibus vescuntur tanquam cognatione affinitatis, & vnumquodque suæ naturæ propinquiore gaudet, eadem specie excepta, quæ à singulis animalibus colitur, præterquam ab homine suæ originis obliuio. Habent venenosa animalia, præterquam quod naturam alicubi vtilem possident, hoc commodi, quod passim venena ad se trahunt, usque aluntur, ipsa autem ab alijs absumentur sine noxa, ita natura animalium incolumitati prouidit. Vna autem hic relinquatur quæstio soluenda: vtrum ea quæ nunc est, animalium natura & conditio futura fuerit, si homo non peccasset? Moritura haud dubie erant absoluto vitæ periodo, & sibi mutuo in cibum futura, alioqui multiplicationem illorum mundus non potuisset capere, & quorsum immortalia fuissent, cum tantum seruitio hominis destinata essent, cum tot indiuidua multiplicata nulli vsui erant futura? hominem autem reuerita fuissent ei que obedientia, Gen. enim 1. cap. v. 28. 29. 30. constituit Deus Adam dominum omnium quæ sub cælo sunt. Et Gen. 2. v. 21. fecit Deus Adæ & vxori eius tunicas pelliceas, quas mortua animalia procul dubio dederant, cessauerat enim Deus iam antea creare.

FABRICÆ MVNDI

Caput decimumseptimum.

De hominis creatione, & prima ac principali creationis intentione.

Quartus gradus creandorum & perfectissimus, est homo, in cuius vsum & seruitium hætenus omnia creata sunt, & quemadmodum illa omnia inter se ordinem & harmoniam ad mutuam opem habent, ita & hæc simul omnia ad hominem certam in natura, qualitatibus & operationibus conformitatem & harmoniam habent, & propterea homo microcosmus à græcis appellatur. Est autem hæc conformitas & harmonia, quantum ad animal hominis attinet. Porro nobilissimum quiddam multo in homine est, quod omnium creaturarum dignitatem excedit, nimirum anima rationalis, secundum quam ad similitudinem & imaginem Dei conditus est, & quia homo secundum substantiam est animal rationale, & benedictionem accepit ut crescat & multiplicetur, generatione videlicet suæ speciei: non est dubium, quin ex ea benedictione, etiam generandi animam rationalem, potentiam acceperit, quæ præcipua est speciei pars, quam in singulis hominibus de nouo creari minime conuenit, cum 7. die Deus ab omni creationis opere cessauerit, & sabbatum egerit. Et sunt in hoc inferiore mundo adhuc reliquæ eius materiæ, ex qua cælestia & supercælestia creata sunt, ut sit superioris mundi ad inferiorem naturalis inclinatio & sympathia, & inferioris ad superiorem respectus & desiderium, hinc enim & superiorum ad inferiora procliuitas & cooperatio dependet. Nobilissimum autem quod in superiore est mundo, est cælum empyreum, siue aquæ supercælestes, ex quo creatos ostendi angelos, ut etiam ex huius in hoc inferiori mundo reliquijs, generari possit anima rationalis; & quid ni possit, cum ex multo crassiore & ignobiliore materia terræ aurum, quod est incorruptibile generetur. Aeterna igitur & immortalis anima multo magis ex supercælestium aquarum reliquijs generari potest, ut sit similis angelis, & benedictio ac mandatum Dei ad generandum, ac multiplicandam speciem, potentiam generandi animam ex talibus reliquijs dedit. Iam vide quæ dona spiritus sancti siue Dei, sint in hac anima: sunt intellectus, ratio, iudicium, memoria, amor verè boni, iustitia, gaudium in spiritu sancto, libera electio voluntatis, & si quæ sunt alia. In his enim similitudinem Dei habet, & imaginem in immortalis animæ rationalis substantia. Creatus autem est homo hoc ordine & modo. Primum ex A P H A R siue lutu figuram humanam plasmauit, in qua haud dubie ea viscera quæ primum in generatione sunt, ut cor, deinde epar, & quæ immediatè à corde pendent, formari cœperunt, quibus formatis inspirauit.

inspiravit in faciem eius spiraculum vitæ. Per os & nares viuentia omnia spiritum attrahunt, quo cor accenditur vita & motu, ita per nares & os flauit spiritum, in quo haud dubiè erat ex reliquijs aquarum supercœlestium, aut prius in corporis compage aliquid earum conceptum erat, ex quo anima rationalis à comitante spiritu sancto tandè formata est, prius tamen per communem aërem vita animalis procurata est, non enim eadem anima rationalis est, & animal viuificans, siquidem diuersa habent munia, & præeunte animalis anima, manet rationalis, & est animalis anima certa harmonia & communis operatio interiorum viscerum, ad vitam animalis conspirans, rationalis autem imago diuinæ essentia. Quod autem animalia vitam sunt naçta, simili aëris flatu operante spiritu Dei haud dubiè factum est, tametsi id non dicatur, in similibus enim similiter Deum operatū esse facile intelligitur. Dona quæ anima rationalis secum attulit, necessaria erant in homine, si imago Dei esse debebat, vt opera Dei contempleretur, & creatorem suum agnosceret, veneraretur & coleret, cognitio enim Dei requirebatur ad scopū creationis hominis, quæ enim beatitudo ei apud Deum fuisset sine eius cognitione? Cum ergo summam Dei potentiam & bonitatem cognosceret, & suis illi esset contemplatio & familiaritas Dei, voluit Deus in illo experiri, an qui maximis donis ab illo ditatus erat, quibus Deo obsequi poterat, Deum creatorem suū agnosceret ac reuereretur: voluntariam enim & spontaneam obedientiam & dilectionem requirebat tam beneficus pater, qua colendus esset, & gratum ille Deo obsequium fecisset: facillimum illi præceptum imposuit, ne ex vna arbo re, vbi tam multæ erant optimorum aspectu & sapore fructuum ederet, ab ea sola abstineret, & credibile est illum Deo aliquandiu obsequutum esse, non enim vna hora tantum, vt sentiunt quidam, aut diebus aut hebdomadis aliquot in paradiso permansit. Quin potius verisimillimum est aliquot annis in eo Dei voluntate permansisse, vt sentit Georgius Cedrenus, quo opera Dei adminiculo Spiritus sancti & contemplatione diuturniore firmiter edoctus, illa posteris suis enarrare posset. Cnm igitur longissimæ tum essent vitæ homines, vera Dei doctrina paucorum traditione, nimirum trifi, Adam Mathusalem, Noe, ad Abraham peruenit, cuius deinde sacro cum Deo fœdere, facile ad Mosem vsq; in posteris Iacob reseruata est. Verum sub eius ortum nimium inualescente idololatria, voluit Deus per Mosem primorum operum suorum descriptione, homines ad vnius Dei agnitionem & cultum reducere. Genesim igitur mundi, quam ille partim ex traditione, partim ex reuelatione Spiritus sancti descripsit, hic contemplari est propositum, quo veram & integram totius orbis descriptionem, quam indagamus, assequamur. Fuit illi proculdubio frequentius cum Deo colloquiū, in quo de creatione mundi, de natura rerū, de Dei proposito, & alijs, quæ homini scitu erant necessaria, eruditus fuit, adduxit illi Deus animalia, vt singula perspiceret & nomina imponeret iuxta naturam eorum, quæ tam exiguo temporis spacio fieri non poterant. Author est Georgius Cedrenus in compendio historiarum, antiquos quosdam sentire, quod Adam septimo demum anno peccarit, & paradiso eiectus fuit, & efficacibus rationibus id probabile esse ostendit.

FABRICÆ MVNDI Caput 18.

De lapsu Adami.

INterea dum paradysum habitaret Adam, familiarior Deo factus, forte non satis grauitè præceptum Dei ponderans, satanæ aures arrexit, & diu patienter audiuit, qui inimicus factus Deo, quod iusto eius iudicio cœlo eiectus esset, homini insidiatus est, persuasit ei mandatum Dei in alium finem, quem ipse à Deo non audisset, datum esse, quum tamen sciret Deum creatorem suum veracem & iustum esse, nec frustra mandatum dedisse, serpentem vero mendacem, & iuste cœlo eiectum esse. Non enim dubium est, quin multam cum Deo in paradiso conuersationem & varia colloquia habuerit, in quibus de creatione & scopo rerum omnium & natura edoctus fuit, potentiam etiam Dei ex tam sapienti creatione, & recto serpentis iudicio agnouit, vt merito serpentem non audire debuerit: fecit insipienter, in hoc tamen contra Deum non peccauit, quia Deus hoc non prohibuerat. Etenim faciebat ad maiorem Dei gloriam, si Adam tentatus non peccasset, tum enim certum testimonium homo exhibuisset de se bene creato, vt erant omnia valde bona Gen. 1. v. 31. Poterat serpentis sermonem interrumpere, eumq; abijcere, & non peccasset. Initium quidem ad peccandum, non tamen peccatum fuit, quod satanæ aures præbuit, Deus enim hoc non prohibuerat, & adhuc potestatem contradicendi obtinebat, sed diutior patientia & familiaritas consensum peperit, & continuo peccauit transgrediendo mandatum, quo offensus Spiritus sanctus, illum suis donis quæ in creatione acceperat, & à spiritu donec non peccaret, sustentabantur, reliquit, Deo euentum spectante, at non approbante, quia prohibuerat, Adamo vero de sua constantia experimentum faciente. De hoc lapsu verisimè & planissimè scribit Ecclesiasticus cap. 15. v. 16. Deus hominem creauit ab initio, eumque arbitrio consilij sui permisit, si volueris mandata seruiabis, optimæq; voluntatis fidem præstabis. Ignem & aquam tibi proposuit, ad vtrum voles manum tuam porrigere, vita simul & mors proposita sunt homini, & vtrum cunque placuerit dabitur illi. Porro cum eum peccaturum Deus præsciret, cur non talem creauit, qui labi non posset? Deus omnia bene & paternè fecit, gratia erat, quod tam insignibus animi dotibus ornatus fuit, vt facile tam leui mandato obedire posset, & merito homo pro tantis donis suo creatori obediendo gratus esse debebat. Poterat ergo, vt asserit Ecclesiasticus, stare si voluisset, quod autem cecidit, illius est culpa, non prædestinantis aut volentis Dei, Deus enim omnia valde bona creauerat, & paternè disposuerat. Cum ergo peccauit, Spiritu sancto, qui antea illi familiariter cohabitabat, à quo vitam habebat non interituram si, non peccasset, priuatus est, qui

qui illum in vita sancta, gratia & fauore Dei sustinuerat, derelictus ergo familiari Spiritus sancti presentia, nihil in se sensit quam affectiones carnis, à qua pertractus eius animus, vt ex Paulo liquet Rom. 7. v. 15 & sequentibus vsq; ad 24. factus est enim & ipse carnalis, hoc est concupiscentiis carnis addictus, vt in eadem constitutus hypostasi. Dicit enim aliam esse legem siue necessitatem in carne quàm in animo, & eam animum captiuum in seruitutem trahere. Porro quod captiuum sit, non est sui iuris, sed alterius potestati subijcitur. Indicat igitur animum principio non fuisse carnalem, sed talem euasisse, cum captiuus fieret carni. Hanc peccati originalis originem planè necessarium est scire & obseruare, ne animù ab initio carnalem creatum esse, aut fragilem & impotentè malis resistendi, hoc enim creatoris impotentiam argueret, vt qui ad conceptum scopum, hominem idoneum creare non posset, & eius potestatem violaret. Iam quæ calamitates homini ex hoc peccato ortæ sint, disce ex loco Pauli allegato capit. 7. Si enim tantum potuit caro in tot donis ornatum animum, & à Spiritu sancto custoditum, quid non posset in eundem iam sibi captiuum factum, & à Spiritu familiaritate desertum? Audi quid Apostolus Rom. 3. v. 12. de omnibus tam Iudæis quam gentibus dicat. Omnes deflexerunt simul inutiles facti sunt, non est qui exerceat bonitatem, non est vsq; ad vnum. De natura humana loquitur sola, sed quando in Christo est, & à Spiritu sancto adiungatur homo, non est talis, naturalia dona animi, intellectus, ratio, iudicium, memoria, &c. dona non sufficiunt, nisi adsit Spiritus, horum sustentator & gubernator. Est autem carnis concupiscentia, non tantum priuatio iustitiæ, sed vera inclinatio ad ea quæ carni placent, proinde cum animus eiusdem inclinationis sit confors, nò solum priuatur iustitia, sed habet positiuum malum, nimirum perpetuam inclinationem ad carnis placitum, vnde omnia peccata oriuntur, & propterea dicitur illa inclinatio peccatum originale. Quod si priuatio tantum iustitiæ esset, non habuisset Paulus occasionem exclamandi. Miser ego homo quis me eripiet ex corpore mortis huius. Rom. 7. Renatus enim animo iam ereptus erat. Atque etiam in renatis adhuc hæret peccatum originale, hoc argumentum est, peccatum originale plus esse quam priuationem & malum in natura hærens, quod per generationem propagatur. In peccatis, inquit Psalmista, concepit me mater mea. Præuidens autem Deus, hoc peccatum in homine oriturum, dixit. Quacunque die ex ligno scientiæ boni & mali ederis, morieris, morte enim corporis hoc peccatù delendum erat. Itaq; omnibus semel mori lex est, quo quod præter creationem est deleatur in saluandis. De paradiso, vbi fuerit, & quæ eius flumina, in veteri geographia restituta demonstrabo. Homines extra paradysum creati in illum translati fuerunt.

FABRICÆ MVNDI Caput 19.

De secunda & subalterna creatoris intentione in creando homine.

Quia peccatum Deus hominem præuidit, ne frustra esset tam sapiens rerum omnium creatio & ad destinatum finem scopus, quem Adam peccando violauit, nouo beneficio hominis lapsum refarciuit, viam constituit, qua à peccato liber, pristina conditioni restitueretur, & procederet prima creationis intentio, filium suum carnem assumpturum promisit, qui pro peccato Adami, quo omnes a generatione tenebantur, satisfaceret, Deum patrem pacaret, & Spiritus sancti auxilium iterum impetraret, quo promisso & credito eadem qua prius intentione vitam æternam assequeretur. Ex hac præscientia mirabili Deus vsus prouidentia, ita creationem omnium absoluit, vt in vitroque statu, obedientiæ & lapsus, homini ad vitam æternam consequendam seruetur, ita vt nihil frustra à Deo fieret, tantum maneret mors carnis, quæ peccato originali debebatur, quo illud tolleretur planè ab homine, & purus totus, vt creatus erat, ad Deum veniret, in finem ad quem conditus erat. Porro quia per peccatum originale omnes tenebantur, vt ostendi præcedente capite, quo minus per dona naturæ ad Christum venirent, ordinauit Deus penitentiam, baptismum & synaxin, præcipua sacramenta, quibus homo coram toto mundo se Christo dederet, & fide eius pro peccatis hominù sacramentis approbaret & acceptaret, quo contra vim peccati armaretur, hoc solo medio à peccati originalis potestate liberaretur, & contra eius vim, auxilium Spiritus sancti impetraret, durat tamè pugna cum peccato, quò ad viuimus, donec illud per mortem carnis (in qua eius origo pender) aboleatur, ideoque mors carnis à Deo iniuncta est, propter lapsum Adami, vt peccatum illud, quod præter creationem est, radicitus tolleretur, quo facto saluus est homo, non tamen pater accessus ad Deum patrem, nisi per Christum, Ioh. 3. v. 13. scriptum est. Nemo ascendit in cælum, nisi filius hominis qui descendit de cælo. Via à Christo aperienda erat. Et oportuit Christum pati, & ita intrare in gloriam suam Luc. 24. v. 26. Ergo vt hoc hic non rectè à multis controuersum adijciam, ante incarnationem Christi, nemo priorum patrum in cælum ascendit, sed certo loco in gaudio & felici expectatione seruabantur, vsq; ad Christi aduentum. Hunc locum vocabant patres limbum, non inferni, sed paradisi cælestis opinor, in quo Abraham, tanquam pater fidelium nominatissimus erat, in cuius sinum siue congregationem Lazarus post mortem ab angelis deportatus est. Post Christi mortem vero in cælum adducti sunt, secundum eius testimonium. Pater volo vt vbi ego sum, illic & minister meus sit. Proinde ascendit Iesus Christus suo tempore, cum hac præda & captiuitate magna in cælum. Peccatum ergo hoc originale & pugna cum illo, durat vsq; ad mortem carnis, sed per fidem in Christum contra illud munimur & seruamur auxilio Spiritus sancti, quemadmodum Adam seruandus erat, si non peccasset. Propter eius pugnam cum animo hominis exclamat Paulus. Miser ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius, (quæ ab illo intentatur) Gratias inquit ago Deo meo per Iesum Christum, quem pater saluatorem dedit, & per Spiritum suum adiutorem, donec in morte carnis planè aboleatur. FINIS.